

ΘΣΠ 700: ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΜΑΣΤΕΡ

«Προσέγγιση στο έργο του Νίκου και της Γαλάτειας Καζαντζάκη για παιδιά, δια μέσου της θεατρικής αγωγής».

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ: ΨΑΡΟΥΔΑΚΗ ΑΓΑΠΗ

ΑΡ. ΦΟΙΤΗΤΗ/ST. ID: 11101017

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: κος ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΑΣ

ΗΡΑΚΛΕΙΟ, 2014

Στους γονείς μου

Περιεχόμενα

Περίληψη – Abstract	6
Πρόλογος – Ευχαριστίες.....	9
Εισαγωγή.....	10
Α' ΜΕΡΟΣ: Θεωρητικό μέρος	
Κεφάλαιο 1: Η Λογοτεχνία και το Θέατρο για παιδιά στις αρχές του 20 ^{ου} αι μέχρι και τον Μεσοπόλεμο.....	15
Κεφάλαιο 2: Η διαχρονική παιδαγωγική αξία του έργου του Νίκου και της Γαλάτειας Καζαντζάκη για παιδιά.....	20
Κεφάλαιο 3: Ιστορικοκοινωνικό πλαίσιο: Η γλωσσική και εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, ο Εκπαιδευτικός Όμιλος.....	25
Β' ΜΕΡΟΣ: Το έργο του Νίκου και της Γαλάτειας Καζαντζάκη για παιδιά και διδακτικές προτάσεις αξιοποίησης δια μέσου της θεατρικής αγωγής.	
Κεφάλαιο 4: Ο Νίκος και η Γαλάτεια Καζαντζάκη και η συνεργασία τους στην συγγραφή των Αναγνωστικών.....	29
4.1 Οι Τρεις Φίλοι.....	31
4.1.1 Περίληψη.....	32
4.1.2 Διδακτικές προτάσεις αξιοποίησής του, δια μέσου της θεατρικής αγωγής.....	32
4.2 Τα δύο βασιλόπουλα.....	35

4.2.1 Περίληψη.....	36
4.2.2 Διδακτικές προτάσεις αξιοποίησής του, δια μέσου της θεατρικής αγωγής.....	36
4.3 <i>Ο νέος γεωργός</i>	41
4.3.1 Περίληψη.....	41
4.3.2 Διδακτικές προτάσεις αξιοποίησής του, δια μέσου της θεατρικής αγωγής.....	42
4.4 <i>Ο στρατιώτης</i>	42
4.4.1 Περίληψη.....	43
4.4.2 Διδακτικές προτάσεις αξιοποίησής του, δια μέσου της θεατρικής αγωγής.....	43
4.5 <i>Η μεγάλη Ελλάς</i>	44
4.5.1 Περίληψη.....	44
4.5.2 Διδακτικές προτάσεις αξιοποίησής του, δια μέσου της θεατρικής αγωγής.....	45
Κεφάλαιο 5: <i>Η Γαλάτεια Καζαντζάκη και η παιδική λογοτεχνία</i>	47
5.1 <i>Πατριδογραφία Α' - Β'</i>	49
5.1.1 Διδακτική πρόταση αξιοποίησής τους, δια μέσου της θεατρικής αγωγής.....	50
5.2 Παραμύθια – Διηγήματα – Ιστορίες – Ποιήματα (<i>Το αρχοντόπουλο, Η καλή μητερούλα, Η Ελενίτσα στην εξοχή, Οι διακοπές του Κωστάκη, Ιστορίες των Ζώων, Αλφαβητάριο με τραγουδάκια, Εκλεκτές Παιδικές Ιστορίες, 32 Εικονογραφημένα Διηγήματα και ποιήματα</i>	50

5.2.1 Διδακτική πρόταση αξιοποίησής τους, δια μέσου της θεατρικής αγωγής.....	51
5.3 Παιδικό Θέατρο.....	51
5.3.1 Διδακτική πρόταση αξιοποίησής τους, δια μέσου της θεατρικής αγωγής.....	53
5.4 Οι πρόσκοποι.....	54
5.4.1 Διδακτική πρόταση αξιοποίησής τους, δια μέσου της θεατρικής αγωγής.....	54
5.5 Μια μικρή ηρωίδα.....	55
5.5.1 Διδακτική πρόταση αξιοποίησής του, δια μέσου της θεατρικής αγωγής.....	56
Κεφάλαιο 6: Ο Νίκος Καζαντζάκης και η παιδική λογοτεχνία.....	58
6.1 Ο Μέγας Αλέξανδρος.....	60
6.1.1 Περίληψη.....	61
6.1.2 Διδακτικές προτάσεις αξιοποίησής του, δια μέσου της θεατρικής αγωγής.....	62
6.2. Στα Παλάτια της Κνωσού.....	65
6.2.1 Περίληψη.....	66
6.2.2 Διδακτικές προτάσεις αξιοποίησής του, δια μέσου της θεατρικής αγωγής....	67
Επίλογος.....	70
Βιβλιογραφία.....	71

Περίληψη

Η παρούσα διατριβή μάστερ με τίτλο «Προσέγγιση στο έργο του Νίκου και της Γαλάτειας Καζαντζάκη για παιδιά δια μέσου της θεατρικής αγωγής» εκπονήθηκε από την Ψαρουδάκη Αγάπη (St.ID 11101017), φοιτήτριας του Μεταπτυχιακού Προγράμματος «Θεατρικές Σπουδές» του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου, υπό την εποπτεία του καθηγητή κου Θεόδωρου Γραμματά.

Ο σκοπός της παρούσας διατριβής είναι διττός. Αφενός να παρουσιάσει το έργο του Νίκου και της Γαλάτειας Καζαντζάκη για παιδιά και αφετέρου να προτείνει διδακτικές προτάσεις προσέγγισης του δια μέσου της θεατρικής αγωγής. Θα εξετάσουμε τα πολλαπλά παιδαγωγικά οφέλη της επαφής των παιδιών με το έργο του Νίκου και της Γαλάτειας Καζαντζάκη για παιδιά, ιδιαίτερα όταν συνδυάζεται με την παιδαγωγική και καλλιτεχνική διάσταση που διακρίνει την θεατρική αγωγή, τους σκοπούς και τους στόχους που επιτυγχάνονται μέσω αυτής.

Η διάρθρωσή της απαρτίζεται από δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος, αναπτύσσεται σε τρία κεφάλαια το θεωρητικό πλαίσιο της διατριβής και περιέχει: α) Η Λογοτεχνία και το Θέατρο για παιδιά στις αρχές του 20^{ου} αι. μέχρι τον Μεσοπόλεμο. β) Η διαχρονική παιδαγωγική αξία του έργου του Νίκου και της Γαλάτειας Καζαντζάκη για παιδιά γ) Ιστορικοκοινωνικό πλαίσιο: Η γλωσσική και εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, ο Εκπαιδευτικός Όμιλος.

Το δεύτερο μέρος αναπτύσσεται σε τρία κεφάλαια και περιλαμβάνει: α) Την συνεργασία του Νίκου και της Γαλάτειας Καζαντζάκη στην συγγραφή των Αναγνωστικών καθώς και διδακτικές προτάσεις προσέγγισης αυτών δια μέσου της θεατρικής αγωγής β) Το έργο της Γαλάτειας Καζαντζάκη για παιδιά και διδακτικές

προτάσεις προσέγγισης του δια μέσου της θεατρικής αγωγής γ) Το έργο του Νίκου Καζαντζάκη για παιδιά και διδακτικές προτάσεις προσέγγισης του δια μέσου της θεατρικής αγωγής.

Abstract

The following master thesis entitled "An approach to Nikos and Galatia Kazantzakis' works for children, via theatre education" was elaborated by Psaroudaki Agapi (St.ID 11101017), student of the master's program "Theatre Studies" of the Open University of Cyprus, under the supervision of professor Theodoros Grammatas.

The purpose of the current thesis is dual. Firstly, to present the work of Nikos and Galatia Kazantzakis for children and secondly to propose teaching plans on approaching it through theatre education. We will examine the multiple educational benefits for kids getting to know Nikos and Galatia Kazantzakis' work for children, especially when it is combined with the pedagogical and artistic aspect of theatre education.

The structure of the thesis is composed of two parts. In the first part, the thesis' theoretical frame is developed in three chapters and contains a) Literature and Theatre for children in the beginnings of 20th century until Interwar period. b) The timeless pedagogical value of the work of Nikos and Galatia Kazantzakis for children. c) Social – Historical Frame: The lingual and educational reform, the Educational Group.

The second part is developed in three chapters and contains a) The cooperation of Nikos and Galatia Kazantzakis in the writing of school's Reader's books as well as educational propositions of them through theatre education. b) The work of Galatia

Kazantzakis for children and educational propositions through theatre education c)

The work of Nikos Kazantzakis for children and educational propositions through theatre education.

Πρόλογος – Ευχαριστίες

Ο Νίκος και η Γαλάτεια Καζαντζάκη, ήταν δυο από τις πιο σημαντικές μορφές στον χώρο των γραμμάτων και των τεχνών. Η συνεισφορά τους στην λογοτεχνία και στο θέατρο, είναι ευρέως γνωστή και πολλοί μελετητές έχουν ασχοληθεί με το έργο τους, ιδίως του Νίκου Καζαντζάκη. Όμως είναι λιγότερο γνωστή η ενασχόληση τους με την παιδική λογοτεχνία, οπότε σε συνδυασμό με την κρητική καταγωγή τους ήταν το κίνητρο για το αντικείμενο της διατριβής μου. Είναι πρόκληση και χρέος μας τα έργα τους που είχαν γραφτεί για τα παιδιά του 1910-1951, να μπορούν να γίνουν προσιτά στις νέες γενιές και να είναι η αφορμή για να είναι αναγνώστες του υπόλοιπου λογοτεχνικού έργου τους. Ιδανικό όχημα γι' αυτή την προσέγγιση πιστεύω ότι είναι η θεατρική αγωγή, καθώς λόγω του βιωματικού χαρακτήρα και της συνύπαρξης του καλλιτεχνικού αποτελέσματος παράλληλα με τον παιδαγωγικό ρόλο που αυτή επιτελεί, την καθιστά κατεξοχήν εργαλείο μάθησης, ένα «όχημα αγωγής και εκπαίδευσης»,¹ μέσω του οποίου θα μπορούν να προσπελαστούν τυχόν εμπόδια αναχρονιστικού περιεχομένου και γλώσσας που ενδέχεται να προκύψουν.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω από καρδιάς τον κο Γραμματά για την καθοδήγηση του και εποπτεία του καθ' όλη την διάρκεια εκπόνησης της διπλωματικής, την έφορο κα Βαρβάρα Τσάκα και το προσωπικό του Μουσείου Ν. Καζαντζάκης για την βοήθεια και το υλικό που μου παρείχαν, την κα Ελπινίκη Νικολουδάκη – Σουρή για τις πολύτιμες συμβουλές της, το προσωπικό της Εθνικής Βιβλιοθήκης Ελλάδας, καθώς και τους γονείς μου, τον Βαγγέλη και το φιλικό μου περιβάλλον για την ηθική συμπαράσταση.

¹ Γραμματάς (2012) 4.

Εισαγωγή

Ο Νίκος και η Γαλάτεια Καζαντζάκη, ήταν ζευγάρι στην ζωή από τις αρχές της δεκαετίας του 1910, παντρεύτηκαν το 1911 και ο χωρισμός τους επισημοποιήθηκε στις 28 Απριλίου 1926.² Η ιδιωτική τους ζωή, συνδέθηκε με την δημόσια αφού για λόγους βιοπορισμού συνεργάστηκαν για την συγγραφή των αναγνωστικών το 1912-14.³ Ανεξάρτητα όμως από την συνεργασία τους στην συγγραφή των αναγνωστικών, η συνεισφορά και των δύο στην λογοτεχνία και στην παιδεία ευρύτερα είναι ανεκτίμητη λόγω του σημαντικού και πολυσχιδούς έργου τους.⁴

Εκτός από τα αναγνωστικά και την παιδική λογοτεχνία, το έργο του Νίκου Καζαντζάκη είναι ευρύτατο, αφού ασχολήθηκε με όλα τα είδη λογοτεχνίας όπως πεζογραφία, ποίηση, θέατρο, φιλοσοφικά δοκίμια, ταξιδιωτικά κείμενα και μεταφράσεις.⁵ Αντίστοιχα, η Γαλάτεια εκτός από την ενασχόληση της με την παιδική λογοτεχνία, έγραψε μυθιστορήματα, διηγήματα, ποιήματα, θεατρικά έργα, πολλές κριτικές και άρθρα στον τύπο της εποχής, αλλά και μεταφράσεις έργων.⁶

Το έργο τους έχει αποτελέσει αντικείμενο έρευνας για πολλούς μελετητές, όμως η συνεργασία τους και η ενασχόληση τους με την παιδική λογοτεχνία είναι λιγότερο γνωστή, γι' αυτό αποτελεί και κίνητρο της έρευνας μας.

Η παρούσα διατριβή έχει διττή αποστολή. Αφενός να παρουσιάσει το έργο του Νίκου και της Γαλάτειας Καζαντζάκη για παιδιά και αφετέρου να το προσεγγίσει

² Γουδέλης (1993) 7^α, Στεφανάκης (2007) 614, Αργυρίου 10-11.

³ Νικολουδάκη – Σουρή (2008) 28.

⁴ Πετράκου – Αγάθος (2008) http://www.kazantzakis-museum.gr/content/images/Vivliographia_PetrakouAgathos.pdf, Πετράκου (2005) 11-13, Πολίτης (2002) 278, Γεωργοπούλου (2011) 10-16, Καστρινάκη – Γεργατσούλη (2012) <http://anemi.lib.uoc.gr/metadata/9/c/a/metadata-1354269133-705627-21135.tkl>.

⁵ Στέφος (2008) 16-23, Στεφανάκης (2007) 587-647, Αυγέρης (1993) 223-237, Πρεβελάκης (1993) 9-45.

⁶ Γεωργοπούλου (2011) 10-16, Καζαντζάκη (2012) 215-222, Καστρινάκη – Γεργατσούλη (2012) <http://anemi.lib.uoc.gr/metadata/9/c/a/metadata-1354269133-705627-21135.tkl>, <http://www.ekebi.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=NODE&cnode=461&t=195>

μέσα από τη θεατρική αγωγή. Θα εξετάσουμε τα πολλαπλά παιδαγωγικά οφέλη της επαφής των παιδιών με το έργο του Νίκου και της Γαλάτειας Καζαντζάκη για παιδιά, ιδιαίτερα όταν συνδυάζεται με την παιδαγωγική και καλλιτεχνική διάσταση που διακρίνει την θεατρική αγωγή, τους σκοπούς και τους στόχους που επιτυγχάνονται μέσω αυτής, αφού η σύγχρονη παιδαγωγική προτείνει την διδασκαλία μέσω των τεχνών και την ένταξη της διαθεματικότητας στα σχολικά εγχειρίδια με την χρήση παράλληλων κειμένων και θεατρικών τεχνικών.⁷

Στις σύγχρονες παιδαγωγικές και ψυχολογικές θεωρίες, είναι αναγκαία η καθιέρωση ενός σχολείου που δίνει έμφαση στην εμπειρία, στο ενδιαφέρον και στην αυτενέργεια των μαθητών, με στόχο την ολόπλευρη ανάπτυξη της σκέψης και δημιουργικότητάς τους,⁸ μέσα από την αναζήτηση βιωματικών – επικοινωνιακών καταστάσεων.⁹

Για τον σκοπό αυτό, η θεατρική αγωγή αποτελεί το ιδανικό μέσο αφού περιλαμβάνει ποικίλες μορφές και τρόπους έκφρασης οι οποίες διαμορφώνονται ανάλογα με το ηλικιακό επίπεδο και το μαθησιακό στάδιο, άλλες πιο απλές (αυτοσχεδιασμός, παντομίμα, θεατρικό παιχνίδι, δραματοποίηση/διερευνητική δραματοποίηση, κουκλοθέατρο, θέατρο σκιών) και άλλες πιο σύνθετες μορφές δημιουργίας (σκετς, θεατρικό αναλόγιο, θεατρικό δρώμενο, παράσταση, πολυθέαμα).

Παράλληλα, αξιοποιεί θεατρικές τεχνικές για την δημιουργία του δραματικού πλαισίου (ακίνητη/ παγωμένη εικόνα, ανολοκλήρωτο υλικό, ρόλος στον τοίχο κα.), για την ανάπτυξη της πλοκής (ανακριτική καρέκλα, διάδρομος συνείδησης, δάσκαλος σε ρόλο κα), για την δημιουργία αναπαραστάσεων (Θέατρο της Αγοράς, στιγμιότυπα

⁷ Φανουράκη (2007) 2.

⁸ Παπαδόπουλος (2013) 97.

⁹ Χρυσafiδης (2006) 56.

κα.), για τον αναστοχασμό (ανίχνευση ρόλου, ομαδικό γλυπτό κα) αλλά χρησιμοποιεί και κινητικές δραστηριότητες.¹⁰

Στο σύνολό τους, οι μορφές και οι τρόποι έκφρασης της θεατρικής αγωγής, εμπεριέχουν την «θεατρικότητα» ως βασικό ειδοποιό γνώρισμα, πραγματώνονται στο χώρο του σχολείου από τα μέλη της σχολικής κοινότητας,¹¹ συντελούν στη βιωματική και ενεργητική μάθηση, συμβάλλουν στο ν' αναπτύξει ο μαθητής συμμετοχικότητα, υπευθυνότητα, αυτοεκτίμηση, κοινωνικότητα.¹² Παράλληλα μέσα από την καλλιτεχνική δημιουργία και αυτοέκφραση, την ανάδειξη των ενδιαφερόντων και δεξιοτήτων, την ανάπτυξη της εκφραστικότητας και την ενεργοποίηση της φαντασίας, ο μαθητής οδηγείται στην συναισθηματική απελευθέρωση, την απόκτηση εμπειριών και βιωμάτων που βοηθούν στην ανάπτυξη της ωριμότητας, της κριτικο-στοχαστικής σκέψης, την ενίσχυση της ψυχο-πνευματικής καλλιέργειας,¹³ την διαμόρφωση αισθητικής και καλλιτεχνικής παιδείας,¹⁴ την κατανόηση του εαυτού του και του κόσμου.¹⁵

Το σύνολο των ευεργετικών αποτελεσμάτων που αναφέρθηκαν και διακρίνουν την θεατρική αγωγή την αναδεικνύουν σε κατεξοχήν μέσο για την προσέγγιση του έργου Νίκου και της Γαλάτειας Καζαντζάκη για παιδιά, αφού αποτελεί μια νέα διδακτική προσέγγιση ώστε τα κείμενα να μπορέσουν να γίνουν κατανοητά και να ανταποκρίνονται στις ανάγκες των παιδιών του σήμερα, καθώς η γλώσσα, το ύφος

¹⁰ Αυδή - Χατζηγεωργίου (2005) 86-99, Παπαδόπουλος (2010) 245-246.

¹¹ Γραμματάς (2010) 11-12, Γραμματάς (2001α) 41, <http://theodoregrammatas.com/2011/05/12/12-5-2011-%CF%84%CE%BF-%CE%B8%CE%B5%CE%B1%CF%84%CF%81%CE%BF-%CF%89%CF%83-%CF%80%CE%B1%CE%BC%CE%BC%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%BF%CF%83-%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B1%CE%B3%CF%89%CE%B3%CE%B9%CE%B1/>

¹² Γραμματάς (2001α) 85.

¹³ Γραμματάς - Τζαμαργιάς (2004) 18-19.

¹⁴ Γραμματάς (2001α) 106, Παπαδόπουλος (2010) 91, Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών Θεάτρου (χ.χ) 127, Θεατρική Αγωγή – Πρόγραμμα Σπουδών (2011) 4.

¹⁵ Αυδή – Χατζηγεωργίου (2005) 55, Αυδή – Χατζηγεωργίου (2007) 20.

και το περιεχόμενο αρκετών εξ αυτών είναι ανασταλτικοί παράγοντες και δεν θα μπορούσαν να συμβάλλουν από μόνα τους ως αναγνώσματα στο σήμερα. Όμως, η διεπιστημονική, διαθεματική προσέγγιση, με εστίαση στα βαθύτερα μηνύματα των κειμένων θα συμβάλλει στο να έχουμε τα παραπάνω πολλαπλά οφέλη.

Επομένως η παρούσα διατριβή αφού παρουσιάσει συνοπτικά την Λογοτεχνία και το Θέατρο για παιδιά των αρχών του 20^{ου} αι. μέχρι τον Μεσοπόλεμο, στην οποία εντάσσεται το έργο του Νίκου και της Γαλάτειας Καζαντζάκη για παιδιά, θα αναλύσει την διαχρονική παιδαγωγική αξία του έργου τους, αλλά και την σκιαγράφηση των τότε ιστορικών συνθηκών, οι οποίες επηρέασαν το περιεχόμενο ή στάθηκαν η αφορμή για τη δημιουργία του, έχει ως σκοπό να το παρουσιάσει και συνάμα να προτείνει σχέδια διδασκαλίας για την προσέγγισή του μέσα από την θεατρική αγωγή.

Μέσα από τον συγκεκριισμό του παρελθόντος με το παρόν, της λογοτεχνίας με την θεατρική αγωγή, του θεάτρου με την εκπαίδευση, με άξονα και αφετηρία πάντα το παιδί έχει σκοπό να συμβάλλει στα επιστημονικά πεδία των θεατρικών σπουδών, της παιδαγωγική επιστήμης και της παιδικής λογοτεχνίας. Οι διδακτικές προτάσεις, είναι ανά λογοτεχνικό κείμενο με εξαίρεση στο έργο της Γαλάτειας Καζαντζάκη, δεδομένου ότι η λογοτεχνική της παραγωγή είναι κυρίως διηγήματα, ποιήματα και παραμύθια, με δυσδιάκριτα τα όρια μεταξύ πρωτότυπης παραγωγής και διασκευής οπότε ομαδοποιούνται για μεθοδολογικούς λόγους. Στο σύνολο τους οι προτάσεις αφορούν κυρίως τους μαθητές της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης αφού τα λογοτεχνικά κείμενα απευθύνονται σε αυτές τις ηλικίες και είναι διαμορφωμένες με βάση το ισχύον πρόγραμμα σπουδών που εφαρμόζεται στα Ε.Α.Ε.Π αλλά μπορεί να εφαρμοστεί και στα δημοτικά σχολεία κλασσικού τύπου. Έχει ληφθεί υπόψη για την

διαμόρφωση των προτάσεων το πρόβλημα έλλειψης αίθουσας θεατρικής αγωγής και η απουσία υλικοτεχνικού εξοπλισμού στα δημόσια σχολεία, ζητήματα τα οποία δεν θα πρέπει να αποτελούν ανασταλτικό παράγοντα για την αξιοποίηση και εφαρμογή της θεατρικής αγωγής στην εκπαιδευτική διαδικασία, αφού αποτελεί κατεξοχήν μέσο βιωματικής μάθησης και μοχλός ανάπτυξης της παιδικής προσωπικότητας.¹⁶

¹⁶ Τσιάρας (2007) 127-128.

Α' ΜΕΡΟΣ: Θεωρητικό μέρος.

Κεφάλαιο 1: Η Λογοτεχνία και το Θέατρο για παιδιά στις αρχές του 20^{ου} αι. μέχρι και τον Μεσοπόλεμο.

Η ιστορική πορεία και η εξέλιξη της Λογοτεχνίας και του Θεάτρου για παιδιά στην Ελλάδα, διαμορφώνεται από τις εκάστοτε ιστορικο-κοινωνικές, εθνικές και οικονομικές συνθήκες σε συνδυασμό με τις επικρατούσες παιδαγωγικές αντιλήψεις αλλά και τις φυλετικές και πολιτισμικές παραμέτρους, μέσα από τις οποίες διακρίνεται η εικόνα για το παιδί και την παιδική ηλικία σε διαφορετικές χρονικές περιόδους.¹⁷

Η ιστορική πορεία και η εξέλιξη της Λογοτεχνίας για παιδιά στην χώρα μας διακρίνεται σε τέσσερις χρονικές περιόδους: α) από το 1821 έως το 1880 β) από το 1880 έως το 1917 (ή 1922) γ) από το 1917 (ή 1922) έως το 1940 και δ) από το 1945 έως σήμερα.¹⁸

Αντίστοιχα στο Θέατρο για παιδιά, το ιστορικό διάγραμμα εξέλιξης του διαμορφώνεται σε τέσσερα χρονικά στάδια: α) την προδρομική φάση (τέλη 19^{ου} αι. – αρχές 20^{ου} αι.) β) την δημιουργική φάση (της περιόδου του Μεσοπολέμου) γ) την περίοδο αναμονής από την γερμανική κατοχή μέχρι και την δεκαετία του 1960) και δ) την φάση ακμής και ωριμότητας της από την δεκαετία του 1970 μέχρι σήμερα.¹⁹

¹⁷ Κατσίκη – Γκίβαλου (2013) <http://theduarte.org/30102013-%CE%AC%CE%BD%CF%84%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CF%84%CF%83%CE%AF%CE%BA%CE%B7-%CE%B3%CE%BA%CE%AF%CE%B2%CE%B1%CE%BB%CE%BF%CF%85-%CF%84%CF%8D%CF%80%CE%BF%CE%B9-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%80%CE%B1%CE%B9/>

¹⁸ Κανατσούλη (2006) 31-33.

¹⁹ Βιδάλη (2010)123.

Στις αρχές του 20^{ου} αι. μέχρι και την περίοδο του Μεσοπολέμου, ο αστικός μετασχηματισμός της ελληνικής κοινωνίας σε συνδυασμό με την ερβαρτιανή παιδαγωγική που επικρατούσε,²⁰ διαμορφώνει το περιεχόμενο το οποίο έχει έντονα ηθικοδιδασκτικό, θρησκευτικό, φιλοπατριωτικό και οικογενειακό χαρακτήρα.²¹

Παρότι η παραγωγή παιδικών μυθιστορημάτων είναι χαμηλή σε σχέση με άλλα λογοτεχνικά είδη, κυριαρχεί έντονη τάση της μελέτης και ανάδειξης του προβληματισμού γύρω από το παιδί και τον κόσμο του.²² Οι εξέχουσες μορφές του Γρηγόριου Ξενόπουλου, της Πηνελόπης Δέλτα και του Ζαχαρία Παπαντωνίου συντελούν στην ανάπτυξη της παιδικής λογοτεχνίας,²³ ενώ αντίστοιχα στο χώρο του Θεάτρου για παιδιά, καθοριστική είναι η συμβολή του Γρηγόριου Ξενόπουλου, της Ιωάννας Μπουκουβάλα και κυρίως της Ευφροσύνης Λόντου – Δημητρακοπούλου, της Αντιγόνης Μεταξά και του Βασίλη Ρώτα οι οποίοι δια μέσου της ψυχαγωγίας, διαπαιδαγωγούν τα παιδιά, με την οπτική να τα διαμορφώσουν σε «χρηστούς» μελλοντικούς ενήλικες.²⁴

Η θεματολογία των κειμένων αντλείται κυρίως από την αστική παιδική καθημερινή ζωή σε συνδυασμό με την άντληση θεμάτων από την παγκόσμια λαϊκή παράδοση και την διασκευή παραμυθιών και μύθων,²⁵ αφού εκείνη την περίοδο μεταφράζονται έργα πολλών ξένων συγγραφέων όπως Άντερσεν, Ντεφόου, Γκριμ κα.

²⁰ Βιδάλη (2010) 111.

²¹ Κατσίκη – Γκίβαλου (2006) 56, Παπαδάτος (2009) 52.

²² Τσιλιμένη (2004) 14.

²³ Κατσίκη – Γκίβαλου (1993) 17.

²⁴ Βιδάλη (2010) 117.

²⁵ Βιδάλη (2010) 125, Σιδέρης (1982) 9.

Το παιδί-ήρωας, αρχικά προερχόμενο από την αστική τάξη αλλά την περίοδο του Μεσοπολέμου και από την λαϊκή τάξη αποτελεί μικρογραφία του ενήλικα και διακρίνεται από φιλοπατρία και γενναιότητα.²⁶

Η πλοκή κινείται γύρω από κάποιο ελάττωμα ή σφάλμα του παιδιού, όπου με την θετική συμβολή των ανθρώπων που το περιβάλλουν το διορθώνει, οι ανθρώπινες αδυναμίες απαλείφονται και μεταλλάσσονται σε γενναιοδωρία, εργατικότητα και άλλες αρετές διά του παραδειγματισμού.²⁷

Στα θεατρικά έργα για παιδιά η δομή τους ξεκίνησε με απλούς παιδικούς μονολόγους ή διαλόγους στα τέλη του 19^{ου} αι. και από τις αρχές του 20^{ου} αι. μέχρι και την περίοδο του Μεσοπολέμου εξελίχτηκαν σε μονόπρακτα έργα, μονόλογους ή τρίπρακτα σκηνικά παραμύθια ή διασκευές γνωστών παραμυθιών.²⁸

Στο περιοδικό *Διάπλασις των παιδων*, του οποίου βασικός συντελεστής ήταν ο Γρηγόριος Ξενόπουλος, βρίσκουμε αυτοτελείς θεατρικούς διαλόγους,²⁹ όμως η πρώτη έκδοση βιβλίου με θεατρικούς διαλόγους για παιδιά ήταν το *Μύθοι και διάλογοι προς χρήσιν των ανήβων* του Δημήτριου Καμπούρογλους το οποίο δημοσιεύτηκε το 1881.³⁰

Στην περίοδο των αρχών του 20^{ου} αι. μέχρι τον Μεσοπόλεμο, καθοριστική είναι η συμβολή του Γρηγόριου Ξενόπουλου με τους τρεις τόμους του *Παιδικού Θεάτρου* το 1896, 1909 και 1926 αντίστοιχα,³¹ της Γαλάτειας Καζαντζάκη με τον τόμο *Παιδικό Θέατρο* το 1929, της Ιωάννας Μπουκουβάλα με τα έργα *Το κρυφό σχολειό*,

²⁶ Κατσίκη – Γκίβαλου (2006) 57-59.

²⁷ Βιδάλη (2010)126.

²⁸ Βιδάλη (2010) 117, Σιδέρης (1982) 9.

²⁹ Πάτσιου (1995) 18, 34, Βιδάλη (2010) 114,

³⁰ Γραμματάς (1999) 30.

³¹ Γραμματάς (1999) 30, Λαδογιάννη (1998) 83, Καγγελάρη (1999) 16, Βιδάλη (2010) 115.

Ανθρώπινα Λουλούδια κα. το 1933.³² Εξίσου καθοριστική και αξιόλογη είναι η συνεισφορά της Ευφροσύνης Λόντου – Δημητρακοπούλου με τους δυο τόμους *Παιδικό Θέατρο* το 1926-1927 αντίστοιχα και ενός ακόμα τόμου το 1933 με τίτλο *Παιδική Σκηνή* και την έκδοση ενός μονόπρακτου *Τα Σουλιωτόπουλα* το 1935, όπως και η συμβολή του Βασίλειου Ρώτα με τον τόμο *Θέατρο για παιδιά* το 1931-32 στον οποίο περιλαμβάνεται το *Να ζη το Μεσολόγγι*, αλλά και της Αντιγόνης Μεταξά, με τους τέσσερις τόμους *Το Θέατρο του Παιδιού*, οι οποίοι εκδόθηκαν οι δύο πρώτοι το 1934, ο τρίτος το 1936 και ο τελευταίος το 1946.³³

Στην δραματουργία για παιδιά και για νέους, εκτός από τους προαναφερόμενους συγγραφείς, οι οποίοι αποτελούν τις πιο αξιόλογες περιπτώσεις, πολλοί συγγραφείς, επώνυμοι ή ανώνυμοι, επιχείρησαν την συγγραφή θεατρικών έργων τα οποία να απευθύνονται σε ένα παιδικό και νεανικό κοινό.³⁴

Τα περισσότερα έργα είχαν ως προορισμό να παρασταθούν σε κάποια σχολική γιορτή ή σε κάποιο αστικό σαλόνι.³⁵ Όμως η συνειδητοποίηση της καθοριστικής συμβολής του θεάτρου στην αγωγή και στην παιδεία των νέων,³⁶ δημιουργεί την πρώτη απόπειρα παραστάσεων για παιδιά από τον Κων. Χρηστομάνο και την Νέα Σκηνή, όμως οι μη κατάλληλες συνθήκες οδηγούν σε λίγες απογευματινές παραστάσεις και μια παντομίμα το 1903.³⁷ Επίσης, ο Βασίλης Ρώτας στο Λαϊκό Θέατρο της Αθήνας (1930-1933) δίνει και παραστάσεις για παιδιά,³⁸ όμως το καθοριστικό βήμα για την ανάπτυξη και εδραίωση του είδους, με αποκλειστικό αποδέκτη το παιδί γίνεται με την

³² Βιδάλη (2010) 116, Λαδογιάννη (1998) 87-88, Καγγελάρη (1999) 16.

³³ Γραμματάς (1999) 30-31, Βιδάλη (2010) 114-119, Σιδέρης (1982) 8, Λαδογιάννη (1998) 97-99, 102.

³⁴ Γραμματάς (1999) 31.

³⁵ Βιδάλη (2010) 115.

³⁶ Γραμματάς (1999) 30.

³⁷ Σιδέρης (1982) 7, Βιδάλη (2010) 115, Γραμματάς (1999) 30, Καγγελάρη (1999) 16.

³⁸ Καγγελάρη (1999) 16.

ίδρυση της Παιδικής Σκηνής το 1931 από την Ευφροσύνη Λόντου – Δημητρακοπούλου και του Παιδικού Θεάτρου το 1932 από την Αντιγόνη Μεταξά.³⁹

Μέσα από την συνοπτική παρουσίαση της Λογοτεχνίας και του Θεάτρου για παιδιά από τις αρχές του 20^{ου} αι. μέχρι και τον Μεσοπόλεμο, στην οποία εντάσσεται η πλειονότητα του έργου του Νίκου και της Γαλάτειας Καζαντζάκη για παιδιά, παρατηρούμε ότι τα βασικά χαρακτηριστικά που διακρίνουν την θεματολογία και η θέση του παιδιού στα λογοτεχνικά κείμενα εκείνων των χρονικών περιόδων, έχουν κοινά χαρακτηριστικά με μικρές διαφοροποιήσεις, ενώ το περιεχόμενο και οι ήρωες της λογοτεχνικής παραγωγής είναι σε άμεση συνάρτηση με όσα ιστορικο-κοινωνικά γεγονότα συμβαίνουν την εκάστοτε χρονική περίοδο.⁴⁰

³⁹ Γραμματάς (1999) 30, Λαδογιάννη (1998) 96-98, Καγγελάρη (1999) 16.

⁴⁰ Κανατσούλη (2006) 31.

Κεφάλαιο 2: Η διαχρονική παιδαγωγική αξία του έργου του Νίκου και της Γαλάτειας Καζαντζάκη για παιδιά.

Το σύνολο του πολυσχιδούς συγγραφικού έργου του Νίκου και της Γαλάτειας Καζαντζάκη, εκτός από την παιδική λογοτεχνία, επεκτείνεται σε όλα τα είδη λογοτεχνίας από την πεζογραφία, την ποίηση και το θέατρο μέχρι μεταφράσεις έργων κ.α.,⁴¹ και έχει διαχρονική παιδαγωγική αξία για τους αναγνώστες του, αφού το περιεχόμενο του αποτελεί φορέα μηνυμάτων, κοινωνικού προβληματισμού και πνευματικών αναζητήσεων.⁴²

Οι αναγνώστες μέσα από την λογοτεχνική παραγωγή των συγγραφέων, έρχονται σε επαφή με την σκέψη του Νίκου Καζαντζάκη η οποία διακρίνεται από δυναμισμό, πρωτογονισμό και εκλεκτικισμό,⁴³ και στην οποία κυρίαρχο θεματικό μοτίβο είναι η ελευθερία, η οποία δεν εμφανίζεται ως μονοσήμαντη έννοια,⁴⁴ αλλά με αντικειμενική (εθνική και κοινωνική),⁴⁵ και υποκειμενική διάσταση (ψυχοπνευματική, ξεπέραςμα της γενιάς και του εγώ),⁴⁶ η οποία ενυπάρχει ως μοναδικό υπόβαθρο σε κάθε πράξη των ηρώων του συγγραφέα.⁴⁷

Στο λογοτεχνικό έργο του, το οποίο είναι έργο ιδεών, αφού ο συγγραφέας καταπιάνεται με ιδέες, τις οποίες μορφοποιεί και καταλήγει σε αυτές,⁴⁸ λέξη-κλειδί είναι η «ελεύθερη βούληση για ελευθερία»,⁴⁹ η οποία επιτυγχάνεται μόνο όταν ο

⁴¹ Στέφος (2008) 16-23, Πολίτης (2002) 269-279, Γεωργοπούλου (2011) 10-17.

⁴² <http://www.ekebi.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=NODE&cnode=461&t=195>

⁴³ Φραγκιαδάκη (2009) 11, Μαυροειδή – Παπαδάκη (2012) 143,147,151, Δημαράς (1975) 441

⁴⁴ Γραμματάς (1983^α) 107.

⁴⁵ Πετράκου (2008) 114.

⁴⁶ Γραμματάς (1983^α) 31-39.

⁴⁷ Γραμματάς (1983^α) 41-48.

⁴⁸ Γραμματάς (1983^α) 116.

⁴⁹ Αυγέρης (1993) 225.

⁴⁹ Πετράκου (2008) 114, Γραμματάς (1983) 53-55.

άνθρωπος ξεπερνάει την ελπίδα, υπερνικά τον φόβο, απομακρύνεται από τον υλισμό και προβαίνει προς μία νέα εσωτερικότητα.⁵⁰

Αντίστοιχα, μέσα από τη λογοτεχνική παραγωγή της Γαλάτειας Καζαντζάκη, ο αναγνώστης έρχεται σε επαφή με την πανανθρώπινη αγωνία της συγγραφέως και το ενδιαφέρον της για την ηθική, τις ανθρώπινες σχέσεις, τις κοινωνικές προλήψεις, την θέση της γυναίκας, την ψυχογραφία της και την κοινωνική καταπίεση που υφίσταται.⁵¹

Η ενασχόληση του Νίκου και της Γαλάτειας Καζαντζάκη με την παιδική λογοτεχνία, χαρακτηρίζεται από έντονο παιδαγωγικό ενδιαφέρον, καθώς συνδέεται με την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, την εκπαιδευτική πολιτική των πρώτων κυβερνήσεων του Ελευθέριου Βενιζέλου και την επικράτηση της δημοτικής, της οποίας ήταν ένθερμοι υποστηρικτές.⁵²

Η πλειονότητα των παιδικών βιβλίων του Νίκου και της Γαλάτειας Καζαντζάκη, εντάσσονται στην Παιδική Λογοτεχνία και το Θέατρο για παιδιά των αρχών του 20^{ου} αι. μέχρι και τον Μεσοπόλεμο και διακρίνονται από την θεματολογία και τα χαρακτηριστικά που διαπνέουν την λογοτεχνική παραγωγή των συγκεκριμένων περιόδων, δηλαδή από διδακτισμό, φρονηματισμό και προσκόλληση στα εθνικά, θρησκευτικά και φυσιολατρικά θέματα,⁵³ όμως είναι δοσμένα μέσα από μια νέα πνοή. Είναι χαρακτηριστικό ότι στα Αναγνωστικά (*Τρεις Φίλοι, Ο νέος Γεωργός, Ο στρατιώτης, Η μεγάλη Ελλάδα*), παρότι συγγράφηκαν στις αρχές της δεύτερης δεκαετίας του 20^{ου} αι., οι ήρωες δεν αντλούνται μόνο από την αστική τάξη αλλά και

⁵⁰ Bien (2007) 32, Bien (1983) 57, Γραμματάς (1982) 69, Καλογήρου (2008) 73, Μητσάκης (1999) 14,

⁵¹ Γεωργοπούλου (2011) 21-25, Μαυροειδή – Παπαδάκη (2012) 143,147,151, Σωτηρίου (2012) 176, Δικταίος (2012) 183.

⁵² Νικολουνδάκη-Σουρή (2008) 27.

⁵³ Βιδάλη (2010) 113.

από την λαϊκή. Όπως επίσης, δίπλα στο ανυπάκουο παιδί, δεν υπάρχει ένας ενήλικας αλλά ένα παιδί να το επαναφέρει στον σωστό δρόμο (*Τρεις Φίλοι*). Οι διαφοροποιήσεις αυτές έγκεινται στο ενδιαφέρον του Νίκου και της Γαλάτειας Καζαντζάκη για την παιδεία και την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, της οποίας ήταν ένθερμοι υποστηρικτές.

Σ' αντίθεση με το υπόλοιπο έργο τους για παιδιά, το οποίο εντάσσεται στην λογοτεχνική παραγωγή των αρχών του 20^{ου} αι μέχρι τον Μεσοπόλεμο, εξαίρεση αποτελούν τα ιστορικά μυθιστορήματα *Μέγας Αλέξανδρος* (1940) και *Στα παλάτια της Κνωσού* (χ.χ) του Νίκου Καζαντζάκη αλλά και η *Μικρή ηρωίδα* (1951) της Γαλάτειας Καζαντζάκη, στα οποία η θεματολογία τους αντλείται από ιστορικά – μυθολογικά θέματα και έχουν πατριωτικό χαρακτήρα, με το παιδί – ήρωα, ανεξαρτήτως κοινωνικής τάξης, να είναι πρόθυμο και σε ετοιμότητα να υποστηρίξει την πατρίδα του μέχρι τελικής πτώσεως.⁵⁴

Στο σύνολο του έργου τους για παιδιά, ενθαρρύνεται η αυτενέργεια, η υπευθυνότητα, η εργατικότητα, η συλλογικότητα και η αγάπη για την ελευθερία, αρετές που ξεπερνούν τον διδακτισμό, είναι ωφέλιμες για τα παιδιά και έχουν διαχρονική αξία, συμβάλλοντας στην διαπαιδαγώγησή τους, αφού εκτός από γνώσεις και δεξιότητες προτείνονται στάσεις ζωής, επομένως καλύπτουν και τις τρεις βασικές επιδιώξεις του σημερινού εκπαιδευτικού συστήματος.

Οι μαθητές μέσα από την επαφή με το πνεύμα και τις ιδέες του Καζαντζάκη, που ενυπάρχουν στα αναγνωστικά και στα παιδικά μυθιστορήματά του, έρχονται σε μια πρώτη επαφή και με το υπόλοιπο έργο του κρητικού συγγραφέα και στοχαστή, αφού στο σύνολο της η συγγραφική του παραγωγή διακρίνεται από το χρέος της ευθύνης

⁵⁴ Βιδάλη (2010) 132.

και της αγάπης για την ελευθερία. Η παραστατικότητα των κειμένων, η διαγραφή των χαρακτήρων και η άμεση, σαφής και περιεκτική γλώσσα καταφέρνει να επιτύχει το ενδιαφέρον των παιδιών και να κρατά αμείωτη την προσοχή τους μέσα από το σχήμα των αντιθέσεων.⁵⁵ Επομένως, εκτός ότι τα παιδιά γνωρίζουν πρόσωπα και γεγονότα της ιστορίας και της μυθολογίας μέσα από την βιοματική αφήγηση που εξάπτει την φαντασία τους, διαμορφώνονται ενεργοί και υπεύθυνοι πολίτες του αύριο μέσα από τις στάσεις ζωής που προτείνονται.

Το ενδιαφέρον του Νίκου Καζαντζάκη για την παιδεία είναι έκδηλο μέσα από την ενεργή συμμετοχή του στον Εκπαιδευτικό Όμιλο και την παρακολούθηση παιδαγωγικών συνεδρίων στο Βερολίνο.⁵⁶ Ο κυριότερος όμως λόγος ενασχόλησής του με την παιδική λογοτεχνία ήταν βιοποριστικός, αφού λόγω των συνθηκών της ζωής του εξαρτιόταν από την πένα του για να ζήσει,⁵⁷ οπότε γι αυτόν τον λόγο έγραφε παράλληλα βιογραφίες, κατέγραφε τις ταξιδιωτικές του εντυπώσεις με την ιδιότητά του ως δημοσιογράφος στις εφημερίδες *Καθημερινή*, *Ακρόπολη* και *Ελεύθερος Λόγος*, αλλά έκανε και πολυάριθμες μεταφράσεις.⁵⁸

Ενδεχομένως ο ίδιος θεωρούσε πάρεργο την ενασχόληση του με την παιδική λογοτεχνία,⁵⁹ αφού το 1945 στην υποψηφιότητά του για την Ακαδημία Αθηνών συμπεριέλαβε μόνο το ιστορικό μυθιστόρημά του για παιδιά *Μέγας Αλέξανδρος*, αλλά και διότι το σύνολο του έργου για παιδιά είναι γραμμένο με ψευδώνυμο ή με τα ονόματα των συντρόφων του.

⁵⁵ Κακαράντζα (1998) 47.

⁵⁶ Καζαντζάκης (1993) 172, 190, Δικταίος (1993) 298.

⁵⁷ Bien (2007) 18.

⁵⁸ Στέφος (2008) 22, Αργυροπούλου (2008) 78-79, Πρεβελάκης (1984) 386-387, http://www.kazantzaki.gr/index.php?pre_id=1013&id=1013&level=5&pre_level=5&lang=el

⁵⁹ Σπανάκη (2011) 18.

Παρότι όμως, ο ίδιος δεν συμπεριέλαβε στο έργο του το σύνολο της λογοτεχνικής του παραγωγής για παιδιά, εκείνο διακρίνεται από παιδαγωγική οπτική και επιβεβαιώνεται ο Κ.Θ. Δημαράς, ο οποίος τον εντάσσει στην ευρύτερη ιστορία της παιδείας, παρά στην στενά λογοτεχνική ιστορία της νέας Ελλάδας αφού η γραφή του Καζαντζάκη αποτελεί αφετηρία για ποικίλες αναζητήσεις μέσα στον πνευματικό μας κόσμο.⁶⁰

Ομοίως η Γαλάτεια Καζαντζάκη, είχε πλούσια συγγραφική δραστηριότητα γύρω από την παιδική λογοτεχνία αλλά και γενικότερη ευαισθησία γύρω από το παιδί και την διαπαιδαγώγησή του.⁶¹ Η λογοτεχνική της γραφή διακρίνεται από απλότητα και από τους πρώτους ο Νίκος Καζαντζάκης είχε επισημάνει ότι η συγγραφή της για παιδιά είναι θετική και πολύτιμη συνεισφορά.⁶² Τα έργα της για παιδιά, έχουν διαχρονική παιδαγωγική αξία, αφού ως παραμύθια ωφελούν τον ψυχικό κόσμο του παιδιού, καθώς ενεργοποιούν την φαντασία και ενθαρρύνουν την δημιουργική σκέψη.⁶³ Αλλά και διότι μπορεί μεν να διακρίνονται στην πλειοψηφία τους από διδακτισμό και φρονηματισμό,⁶⁴ όμως δίνονται μέσα από ζωντανές περιγραφικές και αλληγορικές εικόνες καθώς και ήρωες με τους οποίους το παιδί μπορεί να ταυτιστεί ή να αποτελέσουν γι' αυτό παράδειγμα προς αποφυγή.

Επομένως το παιδί αναγνώστης, μέσα από την επαφή του με το έργο του Νίκου και της Γαλάτειας Καζαντζάκη για παιδιά, εκτός από ευχαρίστηση, αποκομίζει γνώσεις, δεξιότητες αλλά και διαμορφώνει στάσεις ζωής, οι οποίες έχουν διαχρονική παιδαγωγική αξία αφού δημιουργούν μελλοντικούς υπεύθυνους και ενεργούς πολίτες.

⁶⁰ Δημαράς (1975) 441.

⁶¹ Νικολουδάκη-Σουρή (2008) 31, Γεωργοπούλου (2011) 17-18,147.

⁶² Καζαντζάκης (1993) 97.

⁶³ Σπανάκη (2012) 63.

⁶⁴ Βιδάλη (2010) 113.

Κεφάλαιο 3: Ιστορικο-κοινωνικό πλαίσιο: Η γλωσσική και εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, ο Εκπαιδευτικός Όμιλος.

Τα παιδικά βιβλία του Νίκου και της Γαλάτειας Καζαντζάκη, συγγράφονται σε μια περίοδο καμπής για την νεοελληνική ιστορία αφού στη μετάβαση από τον 19^ο αι. στον 20^ο αι. και στις πρώτες δεκαετίες αυτού, πραγματοποιούνται μια σειρά από κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις που διαμορφώνουν μια νέα εικόνα για το ελληνικό κράτος και την κοινωνία. Η σταδιακά αυξανόμενη εκβιομηχάνιση της χώρας και η επιταχυνόμενη αστικοποίηση της Αθήνας,⁶⁵ σε συνδυασμό τα εθνικά ιστορικά γεγονότα της ήττας του Ελληνοτουρκικού πολέμου του 1897, των Βαλκανικών πολέμων του 1912 και 1913 και της Μικρασιατικής εκστρατείας και καταστροφής μεταξύ 1919-1922,⁶⁶ διαμορφώνουν και επηρεάζουν την θεματική των παιδικών βιβλίων, αφού η παιδική λογοτεχνία πάντα επηρεάζεται από το κλίμα της εκάστοτε εποχής αλλά και όσα συμβαίνουν στον έντεχνο λόγο, όπως παρατηρούμε στα έργα παιδικής λογοτεχνίας της Πηνελόπης Δέλτα.⁶⁷

Αυτό ακριβώς συμβαίνει και με την ενασχόληση του Νίκου και της Γαλάτειας Καζαντζάκη για την παιδική λογοτεχνία, αφού δεν έγινε μόνο για βιοποριστικούς λόγους αλλά κυρίως γιατί τους απασχολούσε έμπρακτα η γλωσσική και εκπαιδευτική μεταρρύθμιση.⁶⁸ Η γενιά του 1880, πιστή στα κηρύγματα του Ν. Πολίτη αναζητούσε στις λαϊκές ρίζες της την ταυτότητά της, γι αυτό παραμέρισε την καθαρεύουσα και ο

⁶⁵ Γραμματάς (2001β) 37.

⁶⁶ Γραμματάς (2009) 174,177, Πολίτης (2002) 251-254, Βιδάλη (2010) 109.

⁶⁷ Κανατσούλη (2006) 31.

⁶⁸ Bien (1989) 357.

δημοτικισμός με την ιδεολογική και γλωσσική του διάσταση σταδιακά επεκτάθηκε και κυριάρχησε σε ποίηση και πεζογραφία.⁶⁹

Στην Κρήτη είχε δημιουργηθεί στις 28 Φεβρουαρίου 1909, σύλλογος δημοτικιστών στα Χανιά με την επωνυμία «Σολωμός». Έπειτα από ταραχές τον Μάιο του 1909 που προκλήθηκαν από τους «μαλλιαρούς», οι οποίοι κατηγόρησαν τους «ψυχχαριστές» για μασονία και αντεθνική δράση, ο σύλλογος «Σολωμός» διαλύθηκε.⁷⁰

Σε αντιπερισπασμό ο Καζαντζάκης ιδρύει ομώνυμο σύλλογο στο Ηράκλειο για την υπεράσπιση της δημοτικής και δημοσιεύει επιστολή στο περιοδικό *Νουμάς* (αρ.347, 7 Ιουνίου 1909) με τον τίτλο *Ιστορία του γλωσσικού Ζητήματος*, όπου αναλύει την αποστολή της γλώσσας, η οποία όπως χαρακτηριστικά αναφέρει: «Με τη γλώσσα ζητούμε να κατακτήσουμε την ψυχή του παιδιού, να του δώσουμε να εννοήσει και να αισθανθεί την ιδέα της Θρησκείας, της Πατρίδας, του καθήκοντος και της τιμής».⁷¹ Η επιστολή ήταν ανώνυμη, όταν όμως ο Κ. Παλαμάς ύμνησε την επιστολή ο Ν. Καζαντζάκης, έχοντας εκλεγεί πρόεδρος του συλλόγου, εγκατέλειψε την ανωνυμία του και τον ευχαρίστησε.⁷²

Ουσιαστικά όμως, ο πιο σημαντικός σταθμός στην συσχέτιση του γλωσσικού ζητήματος με το εκπαιδευτικό πρόβλημα («εκπαιδευτικός δημοτικισμός») ήταν η ίδρυση του Εκπαιδευτικού Ομίλου.⁷³

Ο Εκπαιδευτικός Όμιλος, ιδρύθηκε στην Αθήνα το 1910 από ένθερμους υποστηρικτές της Δημοτικής και την διεύθυνση του είχαν αναλάβει ο Δημήτρης Γληνός, ο

⁶⁹ Γραμματάς (1983α) 14.

⁷⁰ Παπαδάκης (2000)89., Νικολουδάκη – Σουρή (2008) 33, Παπαθανασόπουλος(2000) 233, Αλεξίου – Στεφανάκης (1977)122, 127, 141, Στεφανάκης (2007) 324.

⁷¹ Παπαδάκης (2000)89., Νικολουδάκη – Σουρή (2008) 33, Παπαθανασόπουλος(2000) 233, Αλεξίου – Στεφανάκης (1977)122, 127, 141, Στεφανάκης (2007) 324.

⁷² Αλεξίου – Στεφανάκης (1977) 122.

⁷³ Πολίτης (2002) 14, 253-254.

Αλέξανδρος Δελμούζος και ο Μανώλης Τριανταφυλλίδης. Αποστολή του Ομίλου ήταν η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, η εισαγωγή της δημοτικής γλώσσας στην στοιχειώδη εκπαίδευση, και η ίδρυση Πρότυπου Δημοτικού Σχολείου.⁷⁴ Στα πλαίσια των δραστηριοτήτων του για την υποστήριξη των θέσεών του και την διαφώτιση της κοινής γνώμης, ο Εκπαιδευτικός Όμιλος εξέδιδε κάθε τρίμηνο το *Δελτίο του Εκπαιδευτικού Ομίλου* και το περιοδικό *Αναγέννηση*.⁷⁵

Ο Ν. Καζαντζάκης έλαβε επιστολή, όπως και άλλοι λογοτέχνες για συμμετοχή στον Εκπαιδευτικό Όμιλο το 1910 από την δωδεκαμελή Εφορία του Πρότυπου Δημοτικού Σχολείου, την οποία αποδέχτηκε λόγω πεποιθήσεων του περί δημοτικής αλλά και γιατί ανάμεσα στα μέλη της Εφορίας ήταν ο φίλος του Ίων Δραγούμης.⁷⁶ Ο Καζαντζάκης, ο οποίος συμμετείχε σε όλες τις δραστηριότητες των δημοτικιστών την δεκαετία 1909-1919, ήταν δραστήριο μέλος του Εκπαιδευτικού Ομίλου, και διορίστηκε ως γραμματέας του το 1910.⁷⁷

Στον Εκπαιδευτικό Όμιλο ομοίως συμμετείχε και η Γαλάτεια, στον οποίο υποστήριζε ένθερμα τις απόψεις της για την παιδεία,⁷⁸ εκφράζοντας στο *Δελτίο του Εκπαιδευτικού Ομίλου*, τις αντιρρήσεις της για την επικρατούσα κατάσταση στην παιδεία, αναφέροντας χαρακτηριστικά το σχολείο «αντιπαθητικό» και «φυλακή» και την αναγκαιότητα για αναμόρφωση της παιδείας.⁷⁹ Αλλά και αργότερα σε ομιλία της το 1928, η οποία δημοσιεύτηκε στην *Αναγέννηση*, θέτει σε σωστές βάσεις την γυναικεία χειραφέτηση και διατυπώνει ακραίες για την εποχή απόψεις, όπως την ανάγκη

⁷⁴ Γεωργοπούλου(2011) 186, Δέλτα (1956) 513, Πολίτης (2002) 253-254.

⁷⁵ Καζαντζάκη (1913) 1, Δέλτα (1956) 513, Γεωργοπούλου (2011) 186.

⁷⁶ Παπαδάκης (2000) 91, Παπακώστας (1985) 384.

⁷⁷ Βρεττάκος (1980) 63,748 Σπανάκη (2011) 45, Νικολουδάκη (2008) 37, Παπαδάκης (2000) 91, Παπακώστας (1985) 384, Πολίτης (2002) 271.

⁷⁸ Γεωργοπούλου (2011) 17.

⁷⁹ Καζαντζάκη (1913) 1, Δέλτα (1956) 513.

θέσπισης βρεφονηπιακών σταθμών και την δυνατότητα σε μια γυναίκα να διαχειρίζεται τον εαυτό της και να μην περιορίζεται στα οικιακά.⁸⁰

Οι πρώτες προσπάθειες του Ομίλου δεν ευοδώθηκαν και το πρόγραμμα υλοποιήθηκε, με υπεύθυνους τον Δ. Γληνό και τον Α. Δελμούζο μόνο το διάστημα μεταξύ 1917-20, επί κυβέρνησης Βενιζέλου αλλά ουσιαστικά τέθηκαν οι βάσεις για τις επερχόμενες εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις.

⁸⁰ Γεωργοπούλου (2011) 23, Καζαντζάκη (1928) 271.

Β' ΜΕΡΟΣ: Το έργο του Νίκου και της Γαλάτειας Καζαντζάκη για παιδιά και διδακτικές προτάσεις αξιοποίησης δια μέσου της θεατρικής αγωγής.

Κεφάλαιο 4: Ο Νίκος και η Γαλάτεια Καζαντζάκη και η συνεργασία τους στην συγγραφή των Αναγνωστικών.

Το 1913, ο Ελευθέριος Βενιζέλος επηρεασμένος από τον Δ. Γληνό τάσσεται υπέρ της δημοτικής γλώσσας. Ο υπουργός Παιδείας Ι. Τσιριμώκος αποφασίζει με νομοσχέδιο την εισαγωγή της δημοτικής στις πρώτες τάξεις του Δημοτικού Σχολείου για την «κεφαλαιώδη δια την ψυχολογική αυτή επίδραση του χαρακτήρος και της διανοητικότητας του ελληνοπαίδος»,⁸¹ και προκηρύσσεται διαγωνισμός συγγραφής Αναγνωστικών. Ο Νίκος και η Γαλάτεια Καζαντζάκη συγγράφουν εκτός από ένα Αλφαβητάριο και πέντε βιβλία τα οποία εγκρίθηκαν και βραβεύτηκαν ως τα καλύτερα από όσα είχαν υποβληθεί. Οι απόψεις για το εάν τα αναγνωστικά γράφηκαν από κοινού ή τα έγραψε μόνος του ο Καζαντζάκης και υποβλήθηκαν με το όνομα της Γαλάτειας δίστανται αφού η Ε. Αλεξίου αναφέρει μεν ότι τα έκαναν από κοινού από την άλλη η Ε. Καζαντζάκη αναφερόμενη σε μια επιστολή του Ν. Καζαντζάκη προς τον Χ.Στεφανίδη, ισχυρίζεται ότι τα έγραψε μόνος του και υποθέτει ότι θα τον βοήθησε και η Γαλάτεια.⁸² Ανεξάρτητα τι από τα δυο ισχύει, αν και προσωπικά θεωρώ ότι γράφηκαν από κοινού, αφού οι ιδέες που τα διαπνέουν ταιριάζουν με τα προσφιλή θεματικά μοτίβα του Νίκου Καζαντζάκη αλλά η απλότητα του ύφους γραφής με την Γαλάτεια Καζαντζάκη. Το μόνο σίγουρο είναι ότι η συγγραφική τους συμβολή στην εκπαίδευση τους απέφερε σημαντικά έσοδα των 60,000 δρχ. παρότι είχαν δανειστεί χρήματα για να πληρώσουν τα παράβολα της συμμετοχής τους. Η

⁸¹ Αλεξίου (1981) 88. Αριστοτέλειον Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (1963) 443.

⁸² Αλεξίου (1981) 88, Καζαντζάκη Ε. (1977) 64-65.

συμμετοχή τους υποβλήθηκε μόνο με το όνομα της Γαλάτειας, καθώς ο Ν. Καζαντζάκης για προσωπικούς και ηθικούς λόγους ήθελε να απέχει τ' όνομά του, αφού είχε υπάρξει γραμματέας του Εκπαιδευτικού Ομίλου και ήξερε ότι το όνομά του προκαλούσε αντιδράσεις λόγω της μαχητικότητας του περί δημοτικής με τον σύλλογο δημοτικιστών «Ο Σολωμός», οπότε δεν ήθελε να φανεί ότι υποχωρεί στις υποδείξεις της κριτικής επιτροπής.⁸³ Οντως, η Φιλοσοφική Σχολή ανέστειλε την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση και την καθιέρωση της Δημοτικής, αφού η κριτική επιτροπή της η οποία αποτελούταν από τους καθηγητές Ν. Χατζηδάκη, Ν. Πολίτη, Ι. Μεσολωρά και Ζ. Ζαμάνη ενέκρινε μεν την κυκλοφορία των Αναγνωστικών αφού όμως η συγγραφέας προβεί σε διορθώσεις και μεταβολές έτσι ώστε διαμορφωθεί μια γλώσσα «απλή, ομαλή ωραία, ορθή και ευγενική χωρίς τους ξενισμούς που παρουσιάζει η νεωτερική γλώσσα της κ. Καζαντζάκη».⁸⁴ Η θεματολογία τους ακολούθησε τις προτάσεις του Δ. Γληνού για περιεχόμενο που θα βοηθούσε τα παιδιά στην ανάγνωση αλλά και στην απόκτηση γνώσεων. Επομένως σύμφωνα με αυτές ήταν κατάλληλα παραμύθια για την α' δημοτικού, ένα διήγημα ανάλογο του Ροβινσώνα Κρούσου για την β' τάξη, διηγήματα αντλημένα από την μυθολογία και την ιστορία για την γ' τάξη, παραδόσεις και στοιχεία από την σύγχρονη ελληνική κοινωνία για την δ' τάξη, νεοελληνική χρηστομάθεια με βάση τον βυζαντινό πολιτισμό στην ε' τάξη και νεοελληνική χρηστομάθεια για την φύση και τον νεότερο ελληνισμό για την στ' δημοτικού.⁸⁵ Τα αναγνωστικά τα οποία κυκλοφόρησαν το 1914 σε έκδοση καθαρεύουσας και το 1917 σε έκδοση της δημοτικής ήταν τ' ακόλουθα: *Οι τρεις φίλοι* για την β' δημοτικού *Τα δυο βασιλόπουλα* για την γ' δημοτικού, *Ο νέος γεωργός* για

⁸³ Νικολουδάκη – Σουρή (2008) 37.

⁸⁴ Νικολουδάκη – Σουρή (2008) 36, Αριστοτέλειον Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (1963) 467.

⁸⁵ Νικολουδάκη – Σουρή (2008) 39, Γληνός (1983) 107.

την δ' δημοτικού, *Ο στρατιώτης* για την ε' δημοτικού και η *Μεγάλη Ελλάς* για την στ' δημοτικού. Τον Νοέμβριο του 1920 μετά την πτώση της κυβέρνησης Βενιζέλου η τύχη των αναγνωστικών ήταν προδιαγεγραμμένη αφού το πόρισμα της αποτελούμενης από καθαρευουσιάνους καθηγητές, επιτροπής που τα έκρινε αποφάσισε «Να εκβληθώσι πάραυτα εκ των σχολείων και καώσι...».⁸⁶ Τα βιβλία αυτά εγκρίθηκαν και κυκλοφόρησαν επίσης τις περιόδους 1922-1927, 1927-1937 από τον εκδοτικό οίκο Δημητράκου,⁸⁷ ενώ στάθηκαν η αφορμή για συνεργασία με τον εκδοτικό οίκο Δημητράκου για τη συγγραφή και μετάφραση παιδικών βιβλίων.

4.1 Οι Τρεις Φίλοι

Το αναγνωστικό για την β' δημοτικού οι *Τρεις Φίλοι*, η κατά παραγγελία ροβινσονιάδα,⁸⁸ είναι βασισμένο στον *Ροβινσώνα Κρούσο* του Daniel Defoe, ενώ ενσωματώνονται στην δομή του, δυο παραμύθια των αδελφών Γκριμ: *Η γυναίκα του ψαρά* και *Η κακή μητριά* (Τα δώδεκα αδέλφια). Το αναγνωστικό διακρίνεται από δράση σε όλη την έκταση του, έχει αίσια έκβαση και κρατάει αμείωτο το ενδιαφέρον του παιδιού-αναγνώστη, αφού εκτός από γνώσεις και δεξιότητες που αποκομίζει, η δομή της περιπέτειας, οι παιδικοί χαρακτήρες με τα θετικά ή και αρνητικά στοιχεία τους, αποτελούν παράδειγμα προς μίμηση ή αποφυγή και το παιδί – αναγνώστης ταυτίζεται. Το παιδικό μυθιστόρημα διαπνέεται από τα θεματικά μοτίβα του χρέους, της ευθύνης, της αγάπης για την πατρίδα, της φιλίας, της ομαδικότητας, της γενναιότητας, της εφευρετικότητας και της δημιουργικότητας.

⁸⁶ Παπαγεωργίου (2009) 19, Δημαράς (1986) 130.

⁸⁷ Αριστοτέλειον Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (1963) 469.

⁸⁸ Νικολουδάκη – Σουρή (2008) 39.

4.1.1. Περίληψη

Στο αναγνωστικό, περιγράφονται οι περιπέτειες τριών παιδιών, του Νίκου, της Ανθούλας και του Παύλου, οι οποίοι βρίσκονται μόνοι τους σε ένα άγνωστο και έρημο νησί, ως μόνοι επιζήσαντες από το ναυάγιο του πλοίου που ταξίδευαν. Περιγράφεται η καθημερινότητα και η οργάνωση της ζωής τους στις νέες συνθήκες, μέσα από την αξιοποίηση όσων πραγμάτων διέσωσαν από το πλοίο και όσων βρήκαν στο νησί, η προσπάθεια τους για επιβίωση μέχρι την σωτηρία τους και την επιστροφή στο σπίτι τους.

4.1.2 Διδακτικές προτάσεις αξιοποίησής του, δια μέσου της θεατρικής αγωγής.

Το αναγνωστικό θα μπορούσε να προσεγγιστεί διδακτικά και να αξιοποιηθεί στην σύγχρονη εκπαιδευτική διαδικασία. Το παιδικό μυθιστόρημα, διακρίνεται από δράση σε όλη την έκτασή του και διαπνέεται από ιδέες και αξιακά πρότυπα χρήσιμα για τα παιδιά και έχει ήδη δραματοποιηθεί και παρασταθεί για ανήλικους θεατές από την Παιδική Σκηνή της Πειραματικής Σκηνής Ν. Ιωνίας Βόλου. Οπότε θα μπορούσε κάλλιστα να γίνει σχολική θεατρική παράσταση έπειτα από κατάλληλη προσαρμογή – δραματοποίηση, η οποία θα μπορούσε να προκύψει μέσα από ένα εργαστήριο γραφής και να παρασταθεί είτε αυτοτελώς είτε ως διακειμενική σύνθεση με τον *Ροβινσώνα Κρούσο*. Ο εκπαιδευτικός-σκηνοθέτης που θ' αναλάβει την προετοιμασία της παράστασης, οφείλει να έχει ως απαραίτατο αξίωμα την «αρχή της συμμετοχικότητας», ώστε η παράσταση ως καλλιτεχνικό και πολιτιστικό προϊόν να είναι δημιούργημα όλων των μαθητών, όπου όλοι συμμετέχουν με τον τρόπο τους, ομαδικά, είναι συνυπεύθυνοι και ανταμείβονται ηθικά.⁸⁹ Ο περιορισμένος αριθμός κύριων δραματικών προσώπων στο αναγνωστικό, Παύλος – Νίκος – Ανθούλα, ίσως

⁸⁹ Γραμματάς (2007) 21.

να θεωρείται ανασταλτικός παράγοντας για την επιλογή του, όμως δεδομένου ότι δίνεται η δυνατότητα για την εισαγωγή βοηθητικών προσώπων στο παρελθόν των παιδιών και των κατοίκων του νησιού που εμφανίζονται αργότερα, το σύνολο των παιδιών θα μπορούσε να συμμετέχει χωρίς να δημιουργηθούν προβλήματα στην σκηνική οικονομία του έργου. Εξάλλου το σύνολο του δυναμικού της τάξης θα μπορούσε να συμμετέχει, σύμφωνα με τις κλίσεις και δεξιότητες του σε διαφορετικές εργασίες απαραίτητες για το ανέβασμα μιας παράστασης, όπως βοηθοί σκηνοθέτη, ενδυματολόγοι, τεχνικοί σκηνής, σκηνογράφοι κοκ, επομένως όλοι θα είχαν την χαρά της συμμετοχής.

Όμως αγωγή δια του θεάτρου δεν σημαίνει απαραίτητα το σκηνικό επίτευγμα δεν είναι προαπαιτούμενο, ούτε ζητούμενο οπότε ως μέσο στην εκπαιδευτική διαδικασία,⁹⁰ θα μπορούσε να συμβάλλει στην προσέγγιση του συγκεκριμένου αναγνωστικού, η χρήση κουκλοθεάτρου για την προσέγγιση του εγκιβωτισμένου παραμυθιού *Το άσχημο βασιλόπουλο*,⁹¹ όπου μέσα από αυτό οι μαθητές Α' – Δ' τάξης Δημοτικού, επιδιώκεται να ανακαλύψουν την αξία της αγάπης και της καλοσύνης, να έρθουν σε επαφή με την λαϊκή παράδοση, ν' αναπτύξουν δεξιότητες χειρισμού κούκλας, αλλά και να αναπτύξουν τις γλωσσικές και εκφραστικές τους δυνατότητες.⁹² Επιπροσθέτως όμως, θα μπορούσε να προσεγγιστεί και μέσω θεατρικού παιχνιδιού, όπως στο ακόλουθο σχέδιο διδασκαλίας.

⁹⁰ Κουρετζής (2013) 39-40.

⁹¹ Καζαντζάκη (1923α) 5.

⁹² http://www.pi-schools.gr/download/programs/depps/7deppsaps_Theatrou.pdf,
http://www.oepek.gr/pdfs/Aisthitiki_agogi_ekpaideytikoi2.pdf 12.

Θεματική Ενότητα: Φιλία

Μάθημα: Γλώσσα, Ευέλικτη Ζώνη, Θρησκευτικά, Θεατρική Αγωγή

Τάξη: Γ'- ΣΤ' Δημοτικού

Στόχευση: Οι μαθητές να μπορούν να συσχετίζουν το διδακτέο με την καθημερινή ζωή, να συμμετέχουν ενεργά, ν' αναπτύσσουν δημιουργική σκέψη, να συνεργάζονται μεταξύ τους και να βελτιώσουν τις επικοινωνιακές τους δεξιότητες.

Χώρος: Σχολική Αίθουσα

Υλικά: Αναγνωστικό *Οι τρεις φίλοι*, cd player, έντονη και χαλαρή μουσική, κόλλες Α4, μολύβια, μαρκαδόροι, παλαιά ρούχα.

Προτεινόμενος χρόνος: 2 - 4 διδακτικές ώρες

Α' ΦΑΣΗ: Απελευθέρωση - Ενεργοποίηση μαθητών μέσα από διάφορα παιχνίδια και ασκήσεις, συγκρότηση σε ομάδες.

Β' ΦΑΣΗ: Αναπαραγωγή. Διαβάζουμε το ακόλουθο απόσπασμα ως κατευθυνόμενο ερέθισμα: «Νικήσαμε, είπα σφίγγοντας τα χέρια των φίλων μου, γιατί είχαμε πίστη στο Θεό και στον εαυτό μας και ήμασταν αγαπημένοι. Θα ξεχάσω ποτέ την καλοσύνη σας, αγαπημένοι μου φίλοι, την ευγένεια και το θάρρος σας; Όχι ποτέ!»,⁹³ Οι μαθητές αυτοσχεδιάζουν ελεύθερα πάνω στο δοσμένο κείμενο. Ο εμπυχωτής μέσα από την υποθετική κατάσταση παροτρύνει τα παιδιά να αυτοσχεδιάσουν στο τι προηγήθηκε.

Γ' ΦΑΣΗ: Σκηνική αναπαράσταση. Τα παιδιά αναπαριστούν σκηνικά σε θεατρικά δρώμενα τις συνθέσεις που δημιούργησαν.

Δ' ΦΑΣΗ: Ανατροφοδότηση – Αξιολόγηση. Οι μαθητές συζητούν για το θέμα και την πρόταση που επέλεξαν ως αφετηρία και ζητήματα που τους απασχόλησαν.

⁹³ Καζαντζάκη (1923α) 149.

Δραστηριότητες επέκτασης: Εργαστήρι δημιουργικής γραφής για την καταγραφή των προτάσεων τους στο τι δύναται να έχει προηγηθεί καθώς και δημιουργία εικαστικών έργων.

4.2 Τα δύο βασιλόπουλα

Το αναγνωστικό της Γ' τάξης *Τα δυο βασιλόπουλα* είχε θεματολογία αντλημένη από τη παράδοση και την ελληνική Ιστορία. Το αναγνωστικό έχει αρκετά κοινά στοιχεία με το *Παραμύθι χωρίς όνομα* της Πηνελόπης Δέλτα, αφού αμφότερα πραγματεύονται την παρακμή ενός βασιλείου και τις πράξεις των βασιλόπουλών τους για την ανασύσταση του αλλά και διότι εκτός κοινής θεματολογίας υπάρχει αντιστοιχία προσώπων αλλά και παρόμοια περιγραφή ορισμένων εικόνων (όπως η καταπόνηση Αυγής και Ειρήνης αλλά και η διδασκαλία τους από τις κόρες του Καλόκαρδου και της κυρα-Φροσύνης αντίστοιχα οικοκυρικής και πλεξίματος).⁹⁴ Τα βασικά πρόσωπα στο αναγνωστικό *Τα δύο βασιλόπουλα*, είναι το Βασιλόπουλο και η αδελφή του Αυγή, ενώ αντίστοιχα στο *Παραμύθι χωρίς όνομα*, ο Συνετός Β' και η αδελφή του Ειρήνη, αλλά αντίστοιχα ο συμβουλευτικός ρόλος της οικογένειας των Καλόκαρδων στα *Δύο Βασιλόπουλα*,⁹⁵ μπορεί να θεωρηθεί αντίστοιχος με της οικογένειας της κυράς Φρόνησης και της κόρης της Γνώσης.⁹⁶ Εκτός από τα κοινά στοιχεία με το *Παραμύθι χωρίς όνομα*, στην δομή του αναγνωστικού ενσωματώνονται τα γνωστά παραμύθια *Η σακοράφα* και το *Ασχημόπαπο* του Χ.Κ. Άντερσεν, ποιήματα και θέματα από την Ιστορία και την Μυθολογία. Η εναλλαγή της δράσης με την ενσωμάτωση εγκυκλοπαιδικών και ιστορικών γνώσεων γίνεται βατά, χωρίς να γίνεται απλή

⁹⁴ Δέλτα (1993) 19,23-24 Καζαντζάκη (1939) 20,28-29

⁹⁵ Καζαντζάκη (1939), 20.

⁹⁶ Δέλτα (1993)20-26, Καζαντζάκη (1939) 20.

παράθεση στοιχείων και η γλώσσα είναι γλαφυρή και παραστατική. Εκτός από το κυρίαρχο θεματικό μοτίβο της ευθύνης και του χρέους υπάρχει πληθώρα θεματικών μοτίβων που συνάδουν με τους παιδαγωγικούς στόχους όπως γενναιότητα, εργατικότητα, φιλοπατρία, φιλοζωία, γεωργία, γνώσεις ιστορίας και θρησκείας, αξία θέλησης, υπομονής και αποφασιστικότητας.

4.2.1 Περίληψη

Το αναγνωστικό εξιστορεί την προσπάθεια και τις πράξεις του βασιλόπουλου για να ανακάμψει η πατρίδα του από την παρακμή και να προφυλαχθεί από τους εχθρούς. Με την συμβολή, του δασκάλου του, της αδελφής του Αυγής και της οικογένειας Καλόκαρδων αφού συνειδητοποιήσει τους λόγους της υπάρχουσας κατάστασης προβαίνει στις απαραίτητες ενέργειες για την ευαισθητοποίηση και δραστηριοποίηση των συμπολιτών του, την σύσταση και εγρήγορση του στρατού του, μέχρι και την επικράτηση του βασιλείου σε δυο μάχες για την διατήρηση της εδαφικής ακεραιότητας.

4.2.2 Διδακτικές προτάσεις αξιοποίησής του, δια μέσου της θεατρικής αγωγής

Το αναγνωστικό όπως, και οι εγκιβωτισμένες σε αυτό ιστορίες, είναι μια διδακτική αλληγορία και υπάρχουν πολλά θέματα προς αξιοποίηση για την διαπαιδαγώγηση των μαθητών, όπως η ευαισθητοποίηση των μαθητών στην αξία της εργατικότητας, της φιλοπατρίας, της γενναιότητας κα. τα οποία θα μπορούσαν να προσεγγιστούν με την χρησιμοποίηση κωδίκων του θεάτρου και του δράματος. Τα παιδιά μικρότερων τάξεων ή και νηπιαγωγείου θα μπορούσαν να δραματοποιήσουν κεφάλαια του

αναγνωστικού όπως «Τι είπαν τα πτηνά του δάσους δι' ένα στενοχωρημένο βασιλόπουλο»⁹⁷, τα εγκιβωτισμένα παραμύθια, ή τα ακόλουθα σχέδια διδασκαλίας:

Θεματική Ενότητα: Τα ζώα

Μάθημα: Γλώσσα, Ευέλικτη Ζώνη, Μελέτη Περιβάλλοντος, Θεατρική Αγωγή

Τάξη: Α' - Γ' Δημοτικού

Στόχευση: Οι μαθητές να μπορούν να συσχετίζουν το διδακτέο με την καθημερινή ζωή, ν' αναπτύσσουν δημιουργική σκέψη, να ενεργοποιούν την φαντασία τους, να εκφράζονται μέσα από το σώμα τους, ανάπτυξη περιβαλλοντικής συνείδησης και ζωόφιλης συμπεριφοράς.

Χώρος: Σχολική Αίθουσα

Υλικά: Αναγνωστικό *Τα δύο Βασιλόπουλα*, ένα γράμμα, ήχοι φύσης, αυτοκόλλητες ετικέτες κόλλες Α4, μολύβια, μαρκαδόροι, παλαιά ρούχα.

Προτεινόμενος χρόνος: 2-4 διδακτικές ώρες

1^η Δραστηριότητα: Ο εκπαιδευτικός ενημερώνει τα παιδιά ότι για την ανάγκη του μαθήματος θα είναι προστάτες των ζώων. Κολλάει στα παιδιά αυτοκόλλητα με την ομάδα των ζώων που προστατεύει (θηλαστικά, πτηνά, ψάρια) και έτσι δημιουργούνται υποομάδες.

2^η Δραστηριότητα: Ο εκπαιδευτικός συγκεντρώνει τα παιδιά σε κύκλο, τους αφηγείται ότι το προηγούμενο βράδυ κάποια παιδιά κυνηγούσαν για να χτυπήσουν μια νυχτερίδα και έτσι την επομένη το πρωί, βρήκε ένα γράμμα από εκείνη.

3^η Δραστηριότητα: Ο εκπαιδευτικός διαβάζει το γράμμα της νυχτερίδας όπως βρίσκεται στο αναγνωστικό.⁹⁸

4^η Δραστηριότητα: Ο εκπαιδευτικός ζητά από τα παιδιά να γίνουν κάποιο ζώο από την

⁹⁷ Καζαντζάκη (1939) 3.

⁹⁸ Καζαντζάκη (1939) 60-61.

ομάδα ζώων που είναι στο αυτοκόλλητο τους και έπειτα με την τεχνική της παγωμένης εικόνας να δείξουν την σχέση του παιδιού και του ζώου, όταν το προσέχει και όταν το κακοποιεί.

5^η Δραστηριότητα: Ο εκπαιδευτικός, ως δάσκαλος σε ρόλο, εξηγεί στα παιδιά ότι από την στιγμή που θα καθίσει στην καρέκλα θα έχει το ρόλο του Δημάρχου. (Για να γίνει στα παιδιά αντιληπτή η αλλαγή, μπορεί να βάλει ένα σακάκι ή να κρατήσει ένα ντοσιέ.)⁹⁹

Ενημερώνει τα παιδιά ότι «Πολλά παιδιά πειράζουν τα ζώα ή τα υιοθετούν για λίγο και μετά τα εγκαταλείπουν στους δρόμους. Γιατί πιστεύετε ότι γίνεται αυτό;» Ακολουθεί καταιγισμός ιδεών και μετά καλεί τα παιδιά ως υπερασπιστές των ζώων να μας πουν τι θα έκαναν για να προστατεύσουν τα ζώα.

6^η Δραστηριότητα: Υλοποίηση προτάσεων παιδιών. (Κατασκευή αφίσας, δημιουργία ομαδικής ζωγραφιάς κοκ).

7^η Δραστηριότητα: Ο Δήμαρχος (δάσκαλος σε ρόλο) ευχαριστεί τα παιδιά για την συμβολή τους στην εκστρατεία ενημέρωσης για τα δικαιώματα και την προστασία των ζώων και ελπίζει να συνεχίσουν την προσπάθεια τους και φεύγει.

8^η Δραστηριότητα: Συζήτηση – αξιολόγηση - ανατροφοδότηση.

9^η Δραστηριότητα (επέκτασης): Ο εκπαιδευτικός αφού επιστρέψει μπορεί ν' αφηγηθεί το παραμύθι για τα τρία βασιλόπουλα,¹⁰⁰ προκειμένου να τα ευχαριστήσει, το οποίο μπορεί και να δραματοποιηθεί αυτοτελώς.

Θεματική Ενότητα: Το Δάσος

Μάθημα: Γλώσσα, Ευέλικτη Ζώνη, Μελέτη Περιβάλλοντος, Θεατρική Αγωγή

Τάξη: Γ' - Στ' Δημοτικού

⁹⁹ Ελένη – Τριανταφυλλοπούλου (2003) 79.

¹⁰⁰ Καζαντζάκη (1939) 69-74.

Στόχευση: Οι μαθητές να μπορούν να συσχετίζουν το διδακτέο με την καθημερινή ζωή, να συμμετέχουν ενεργά, ν' αναπτύσσουν δημιουργική σκέψη, να συνεργάζονται μεταξύ τους, να δουλεύουν ομαδικά, να έρθουν σε επαφή με λογοτεχνικά κείμενα και ν' αναπτύξουν τη γλωσσική και εκφραστική τους ικανότητα μέσω τους αυτοσχέδιου διαλόγου¹⁰¹. Να ευαισθητοποιηθούν στο θέμα της εργατικότητας και της προστασίας του περιβάλλοντος.

Χώρος: Αίθουσα με ελεύθερο χώρο

Υλικά: Αναγνωστικό *Τα δύο Βασιλόπουλα*, *Το παραμύθι χωρίς όνομα* της Π. Δέλτα, cd player, έντονη και χαλαρή μουσική, ήχοι φύσης (άνεμος, θρόισμα φύλλων, τιτίβισμα πουλιών) κόλλες Α4, μολύβια, μαρκαδόροι, παλαιά ρούχα

Προτεινόμενος χρόνος: 2 - 4 διδακτικές ώρες

1^η Δραστηριότητα: Απελευθέρωση - Ενεργοποίηση μαθητών μέσα από χαλαρή μουσική που παραπέμπει σε περιβάλλον δάσους, ελεύθερη κίνηση υπό τους ήχους ανέμου, θροίσματος φύλλων και τιτιβίσματος πουλιών. Ακολουθεί το παιχνίδι γλύπτης και αγάλματα, όπου το παιδί γλύπτης δημιουργεί το άγαλμά του. Σε επόμενη δράση γίνεται μια σύνθεση αγαλμάτων όπου ένα παιδί παίρνει θέση στον χώρο, ένα δεύτερο συμπληρώνει την εικόνα παίρνοντας μια στάση κοντά του ή μακριά του, ακολουθεί ένας τρίτος, τέταρτος, πέμπτος ώσπου δημιουργείται μια δυναμική εικόνα.¹⁰² Δημιουργία ομάδων ανά πέντε παιδιά.

¹⁰¹ http://www.pi-schools.gr/download/programs/depps/7deppsaps_Theatrou.pdf

¹⁰² Γκόβας (2002) 85.

2^η Δραστηριότητα: Μοιράζουμε στα παιδιά σε άλλες ομάδες απόσπασμα από το κεφάλαιο «Το δάσος»,¹⁰³ από το *Παραμύθι χωρίς Όνομα* σε δύο ομάδες και σε άλλες δυο το «Τι είπαν τα πτηνά του δάσους δι' έναν στενοχωρημένο βασιλόπουλο».¹⁰⁴

3^η Δραστηριότητα: Τα παιδιά, χωρισμένα στις υπάρχουσες ομάδες, αναπαριστούν σκηνικά τις σκηνές που τους δόθηκαν μέσα από αυτοσχέδιους διαλόγους.

4^η Δραστηριότητα: Συζήτηση – προβληματισμός για τα θέματα που τίγονται στα συγκεκριμένα κείμενα (παρακμή βασιλείου, δάσους, μοναχικό βασιλόπουλο), ομοιότητες και διαφορές μεταξύ δυο κειμένων και ακολουθεί καταιγισμός ιδεών ποιοι ήταν οι λόγοι που οδήγησαν στην παρακμή.

5^η Δραστηριότητα: Η κάθε ομάδα αναπαριστά σκηνικά την δική της πρόταση μέσα από τον διάλογο των δραματικών χαρακτήρων (στοιχεία φύσης) για το τι οδήγησε στην παρακμή. Ο εκπαιδευτικός ή ένα από τα μέλη των άλλων ομάδων, δύναται ανά διαστήματα να ανιχνεύσει τις σκέψεις των δραματικών χαρακτήρων.¹⁰⁵

6^η Δραστηριότητα: Συζήτηση – προβληματισμός για το πριν και το μετά.

7^η Δραστηριότητα: Αντιπαράθεση απόψεων – Διάδρομος Συνείδησης. Σε δυο ομάδες η μία υποστηρίζει την τεμπελιά και η άλλη την εργατικότητα ή πάλι χωρισμένες σε δυο ομάδες το βασιλόπουλο περνάει ένα διάδρομο όπου από την μια ακούγονται επιχειρήματα υπέρ της τεμπελιάς και από την άλλη υπέρ της εργατικότητας και οφείλει να καταλήξει σε μια απόφαση.

8^η Δραστηριότητα: Σκηνική απόδοση των αποφάσεων αναλόγως υπέρ της τεμπελιάς ή της εργατικότητας

¹⁰³ Δέλτα (1993) 6-7.

¹⁰⁴ Καζαντζάκη (1939) 3-4.

¹⁰⁵ http://www.schools.ac.cy/klimakio/Themata/theatriki_agogi/ekpaideftiko_yliko/thematikes_enotites/chromata/chromata_g_e.pdf 4.

9^η Δραστηριότητα: Συζήτηση – Αξιολόγηση – Ανατροφοδότηση.

10^η Δραστηριότητα/ες (επέκτασης): Εργαστήρι γραφής και μετατροπή των αποσπασμάτων σε θεατρικό λόγο. Δημιουργία διακειμενικής σύνθεσης μεταξύ των αποσπασμάτων με πιθανές προεκτάσεις στο σήμερα.

4.3 Ο νέος γεωργός.

Το αναγνωστικό της Δ' τάξης *Ο νέος γεωργός* έχει θεματολογία αντλημένη από τις παραδόσεις και την ζωή της ελληνικής επαρχίας. Παρουσιάζεται γλαφυρά η ομορφιά και ο πλούτος της φύσης και τα οφέλη από την προστασία και καλλιέργειά της. Παράλληλα μέσα από την πλοκή και τα πρόσωπα αναδεικνύεται η αγάπη για τον συνάνθρωπο και την πατρίδα, η φιλία, η αξία της εργατικότητας, της γενναιότητας, της επιμονής και της υπομονής, αρετές ωφέλιμες για τα παιδιά ενώ συνολικά σαν βιβλίο είναι ντοκουμέντο της εποχής όπου είναι αναγκαιότητα οι πολίτες να είναι πάντα εργατικοί, με ηθικό ακμαιότατο και ν' ανταποκρίνονται με αυτοθυσία στα πολεμικά καλέσματα του έθνους.¹⁰⁶

4.3.1. Περίληψη

Το αναγνωστικό αφηγείται την ζωή του Φώτη ο οποίος έχει αναλάβει τον βιοπορισμό της οικογένειάς του, αφού ο πατέρας του είναι στον πόλεμο. Όταν περιπλανιέται στα χωριά ως πρματευτής, από απερισκεψία χάνει στα χαρτιά τα χρήματά του και του κλέβουν το εμπόρευσμά του οπότε λόγω πείνας κλέβει σταφύλια για να φάει. Όμως συλλαμβάνεται και φυλακίζεται από τον αγροφύλακα της περιοχής κυρ-Στέφανο, ο

¹⁰⁶ Κεχαγιόγλου (2013) ια.

οποίος όμως τον λυπάται και τον παίρνει οικότροφο προσφέροντάς του εργασία στα χωράφια του. Ο Φώτης γίνεται εξαιρετος νέος γεωργός και με την βοήθεια του γιατρού, του δάσκαλου και του ιερέα, πρότυπο νέου, ώσπου ξεσπούν οι Βαλκανικοί Πόλεμοι, οπότε κατατάσσεται με υπερηφάνεια στρατιώτης, προκειμένου να υπερασπιστεί την πατρίδα του.

4.3.2 Διδακτική πρόταση αξιοποίησής του, δια μέσου της θεατρικής αγωγής.

Το αναγνωστικό θα μπορούσε αποσπασματικά να αξιοποιηθεί στην εκπαιδευτική διαδικασία, καθώς αρκετοί θεματικοί του άξονες έχουν διαχρονική παιδαγωγική αξία. Ο εκπαιδευτικός θα μπορούσε μέσα από την τεχνική της παραμυθιακής αφήγησης να αξιοποιήσει το κεφάλαιο «Το ευλογημένο χωριό»,¹⁰⁷ στο οποίο περιγράφεται ο πλούτος της φύσης, η εργατικότητα, η πίστη και η ζωντάνια που διακρίνει τους κατοίκους, όπως και η αγάπη μεταξύ τους. Ο μαθητής μέσα από την ζωντανή βιωματική - διαδραστική αφήγηση, θα προσεγγίσει την λογοτεχνική παράδοση του προηγούμενου αιώνα μέσω της οποίας θα αντιληφθεί και θα συσχετίσει τις ομοιότητες και τις διαφορές του χωριού τότε και τώρα.

4.4 Ο στρατιώτης

Το αναγνωστικό για τους μαθητές της Ε' τάξης του δημοτικού, με κείμενα νεοελληνικής χρηστομάθειας με βάση τον βυζαντινό πολιτισμό,¹⁰⁸ παρουσιάζει παραστατικά τα γεγονότα του α' Βαλκανικού πολέμου, μέσα από την ημερολογιακή αφήγηση του στρατιώτη, με εγκιβωτισμένες ιστορίες από το Βυζάντιο, καθώς και εγκυκλοπαιδικές γνώσεις με οικολογικό, ανθρωπογεωγραφικό περιεχόμενο. Οι

¹⁰⁷ Καζαντζάκη (1933) 3-5

¹⁰⁸ Νικολουδάκη – Σουρή (2008) 39.

μαθητές μέσα από το αναγνωστικό εκτός από γνώσεις, αποκομίζουν αξίες και στάσεις συμπεριφοράς θεμέλιες για την ζωής τους, όπως της αλληλεγγύης, της συλλογικότητας, της γενναιότητας και του θάρρους.

4.4.1. Περίληψη

Το αναγνωστικό περιγράφει την ζωή του Πέτρου απ' την μετανάστευση του από τα Γιάννενα στην Αλεξάνδρεια για βιοποριστικούς λόγους μέχρι το ξέσπασμα του Α' Βαλκανικού Πολέμου, όπου και κατατάσσεται εθελοντής στρατιώτης και περιγράφονται σε ημερολογιακή γραφή η ζωή στον πόλεμο, οι μάχες και η αγωνία για επιβίωση εκείνου και των συμπολεμιστών του, μέχρι την επιστροφή τους στην γενέτειρα πατρίδα τους.

4.4.2 Διδακτική πρόταση αξιοποίησής του, δια μέσου της θεατρικής αγωγής

Τα εγκιβωτισμένα κεφάλαια από την Βυζαντινή Ιστορία, όπως και η περιγραφή των μαχών του Α' Βαλκανικού πολέμου θα μπορούσαν μέσα από την τεχνική της δραματοποίησης να αποτελέσουν μια επιπλέον βιωματική δραστηριότητα στο μάθημα της Ιστορίας ή της Γλώσσας αφού μέσα σε αυτά εξάγονται τα χαρακτηριστικά της γενναιότητας και της αλληλεγγύης. Ενδεικτικά θα μπορούσε να παρουσιαστεί σε θεατρικό αναλόγιο ή θεατρικό δρώμενο σε επέτειο ιστορικής μνήμης το απόσπασμα όπου ο Μητροπολίτης ευχαριστεί τον Θεό για την ημέρα της ελευθερίας και δικαιοσύνης, την οποία ονειρεύονταν οι πρόγονοι και κατέκτησαν οι στρατιώτες που αντιπαρήλθαν τις κακουχίες και τα βάσανα του πολέμου, προκειμένου να δουν την πατρίδα να ελευθερώνεται και τον λαό να πανηγυρίζει.¹⁰⁹ Το συγκεκριμένο απόσπασμα έρχεται σε συμφωνία με αντίστοιχο απόσπασμα από την

¹⁰⁹ Καζαντζάκη (1932) 176-177.

Ασκητική του Ν. Καζαντζάκη, όπου χρέος του ανθρώπου είναι νιώσει μέσα του όλους τους προγόνους, να φωτίσει την ορμή τους, να συνεχίσει το έργο τους και να παραδώσει στο γιο τη μεγάλη εντολή να σε ξεπεράσει.¹¹⁰ Τα θεματικά μοτίβα του χρέους για την πατρίδα και της αγάπης για την ελευθερία θα μπορούσαν να αποτελέσουν τον κεντρικό θεματικό άξονα για ένα πολυθέαμα, όπου οι έννοιες αυτές θα εξετάζονταν στο τότε και στο τώρα, υπό το πρίσμα διαφορετικών τεχνών, θεάτρου, video art, εικαστικών, απαγγελίας, ώστε μέσα από τον συγκερασμό των επιμέρους δράσεων θα επιτευχθεί μια πολύπλευρη καλλιέργεια των μαθητών και διερευνητική προσέγγιση της γνώσης.¹¹¹

4.5 Η μεγάλη Ελλάς

Το αναγνωστικό για την Στ' τάξη με κείμενα χρηστομάθειας, αναφερόμενα στην φύση και τον νεότερο ελληνισμό,¹¹² ουσιαστικά αποτελεί μια συνέχεια του αναγνωστικού *ο Στρατιώτης*, αφού η πλοκή του αναπτύσσεται με αφορμή το ταξίδι στην Ελλάδα δυο φίλων που γνωρίστηκαν στον πόλεμο. Τα οφέλη που αποκομίζει το παιδί μέσα από την επαφή με το συγκεκριμένο αναγνωστικό είναι πολλαπλά αφού εκτός από πατριδογνωσία, ιστορία και εγκυκλοπαιδικές γνώσεις κατανοεί την αξία της φιλίας, της θέλησης, της εργατικότητας, της γενναιότητας, της ελευθερίας και της αγάπης για την πατρίδα.

4.5.1. Περίληψη

Η ιστορία περιγράφει το δεκαήμερο ταξίδι δυο φίλων που γνωρίστηκαν στον Βαλκανικό πόλεμο, του Φίλιππου και του Στέφανου, διαφορετικής ηλικίας και

¹¹⁰ Καζαντζάκης (2013) 58.

¹¹¹ Γραμματάς – Τζαμαργιάς (2004) 127.

¹¹² Νικολουδάκη – Σουρή (2008) 39.

οικονομικής τάξης, στην Ελλάδα. Με αφορμή την λήξη των εχθροπραξιών αποφασίζουν να επισκεφθούν τα μέρη που πολέμησαν και εκείνων που απελευθερώθηκαν ώστε να γνωρίσουν καλύτερα την ομορφιά και την ιστορία του ελληνικού τόπου. Μέσα από το ταξίδι και τα άτομα που συναντούν, ανακαλείται η ιστορία των τοποθεσιών που επισκέπτονται όπως και διάφορες εγκυκλοπαιδικές γνώσεις.

4.5.2 Διδακτική πρόταση αξιοποίησής του, δια μέσου της θεατρικής αγωγής

Το κείμενο μπορεί να μην ενδείκνυται να προσεγγιστεί αυτοτελώς δια του θεάτρου, αφού εκλείπει η δράση και ουσιαστικά είναι μια ιστορική, γεωγραφική και πολιτισμική πατριδογνωσία, όμως υπάρχουν ενότητες οι οποίες εκτός από παιδαγωγική διάσταση, διακρίνονται από δράση οπότε θα μπορούσαν να προσεγγιστούν μέσα από την θεατρική αγωγή.

Θεματική Ενότητα: Η κοινωνία

Μάθημα: Γλώσσα, Ευέλικτη Ζώνη, Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, Θεατρική Αγωγή

Τάξη: Γ' – Στ' τάξη Δημοτικού

Στόχευση: Οι μαθητές να μπορούν να συσχετίζουν το διδακτέο με την καθημερινή ζωή, ν' αναπτύσσουν δημιουργική σκέψη, να ενεργοποιούν την φαντασία τους, να εκφράζονται μέσα από το σώμα τους, να συνεργάζονται και ν' αναπτύξουν κοινωνική συνείδηση.

Χώρος: Σχολική Αίθουσα

Υλικά: Αναγνωστικό *Η μεγάλη Ελλάς*, κόλλες A4, cd player, ήχοι από άγρια ζώα, ηλεκτρονική μουσική, παλαιά ρούχα.

Προτεινόμενος χρόνος: 1-2 διδακτικές ώρες

1^η Δραστηριότητα: Ο εκπαιδευτικός, ως δάσκαλος σε ρόλο, αφηγείται στα παιδιά το όνειρο που είδε το προηγούμενο βράδυ, αφηγούμενος σε διασκευή το αντίστοιχο απόσπασμα «Τι εδίδαξεν ο δάσκαλος»,¹¹³ σύμφωνα με το οποίο ονειρεύτηκε ότι η περιοχή του είχε γεμίσει άγρια θηρία και είχε μείνει μόνος του αφού όλοι είχαν φύγει από την κοινωνία που ζούσε και όσοι είχαν μείνει δεν τον βοηθούσε πια κανείς, οπότε έπρεπε μόνος του να βιοποριστεί και παράλληλα να επιβιώσει από την απειλή των άγριων ζώων.

2^η Δραστηριότητα: Οι μαθητές, υπό τους ήχους άγριων ζώων ή μουσικής που να παραπέμπει σ' απειλή, με την τεχνική της παντομίμας ή του αυτοσχεδιασμού δείχνουν πώς θα ένιωθαν αν ήταν μόνοι σε κίνδυνο.

3^η Δραστηριότητα: Συζήτηση για το συναίσθημα της μοναξιάς, ειδικά όταν συνδυάζεται με απειλή και ποιες θα ήταν οι απειλές του σήμερα.

4^η Δραστηριότητα: Ομαδικό παιχνίδι εμπιστοσύνης/συνεργασίας– Όποιον πιάνει τον σώζει ο άλλος ή Σωτηρία στην αγκάλη σου.¹¹⁴

5^η Δραστηριότητα: Τα παιδιά αυτοσχεδιάζουν σκηνικά σε σημερινούς κινδύνους και πώς θα μπορούσαν να βοηθηθούν από την κοινωνία. Ενδεικτικά θέματα: Internet bullying, ληστείες κ.α που προκύπτουν από δραστηριότητα 2.

6^η Δραστηριότητα: Συζήτηση – αξιολόγηση - ανατροφοδότηση.

¹¹³ Καζαντζάκη (1927) 22.

¹¹⁴ Παπαδόπουλος (2010) 412, Γκόβας (2002) 53.

Κεφάλαιο 5: Η Γαλάτεια Καζαντζάκη και η παιδική λογοτεχνία.

Η συγγραφέας, όπως και όλη η οικογένειά της, συνεισέφερε πολλά στην λογοτεχνία, την παιδεία και τον πολιτισμό της χώρας. Γεννήθηκε στο Ηράκλειο το 1881 και έφυγε από την ζωή το 1962 στην Αθήνα.

Μέσα από τη λογοτεχνική παραγωγή της Γαλάτειας Καζαντζάκη, ο αναγνώστης έρχεται σε επαφή με την πανανθρώπινη αγωνία της συγγραφέως και το ενδιαφέρον της για την ηθική, τις ανθρώπινες σχέσεις, τις κοινωνικές προλήψεις, την θέση της γυναίκας, την ψυχογραφία της και την κοινωνική καταπίεση που υφίσταται.¹¹⁵

Έγραψε τα μυθιστορήματα *Γέλα Παλιάτσο* (1909), *Η άρρωστη πολιτεία* (1914), *Γυναίκες* (1933), *Άντρες* (1935), *Άνθρωποι και Υπεράνθρωποι* (1957) και τις συλλογές διηγημάτων, *11-1 και άλλα διηγήματα* (1929), *Λίγο πριν δύσει ο ήλιος* (χ.χ), *Κρίσιμες στιγμές* (1952), *Τριανταδύο εικονογραφημένα διηγήματα και ποιήματα* (196-), *Ο κόσμος που πεθαίνει και ο κόσμος που έρχεται* (1963). Παράλληλα δημιούργησε τα θεατρικά έργα της, *Ο Άρχοντας ο Μαυριανός και η αδελφή του* (1919), *Την νύχτα του Αϊ Γιάννη και άλλα δράματα* (1921), το οποίο περιλαμβάνει συνολικά πέντε δράματα και τον θεατρικό τόμο *Αυλαία* (1958), στον οποίο περιλαμβάνονται συνολικά όλα τα θεατρικά της έργα, οκτώ μονόπρακτα και εννέα πολύπρακτα.¹¹⁶

Συνάμα έκανε ποίηση, έγραψε πολλές κριτικές και άρθρα στον τύπο της εποχής, έκανε μεταφράσεις έργων αλλά κυρίως ανέπτυξε αξιόλογη κοινωνική δράση και διακρίθηκε σε σημαντικούς τομείς του δημοσίου βίου όπως την πολιτική, το γυναικείο ζήτημα αλλά και την παιδεία.¹¹⁷

¹¹⁵ Γεωργοπούλου (2011) 21-25, Μαυροειδή – Παπαδάκη (2012) 143,147,151, Σωτηρίου (2012) 176, Δικταίος (2012) 183.

¹¹⁶ Καστρινάκη - Γεργατσούλη (2012) 5-12.

¹¹⁷ Γεωργοπούλου (2011) 17.

Στον χώρο της παιδικής λογοτεχνίας και της παιδείας ευρύτερα πρόσφερε πολλά αφού έγραψε, διασκεύασε ή μετέφρασε πολλά παραμύθια, ποιήματα, θέατρο για παιδιά, εκπαιδευτικά βιβλία, συνέγραψε αναγνωστικά με τον Νίκο Καζαντζάκη, καθώς επίσης δημοσίευσε άρθρα για την παιδεία της χώρας,

Τα παιδικά βιβλία – πλην των αναγνωστικών - που έγραψε ή διασκεύασε είναι τ' ακόλουθα: *Αλφαβήταριον με τραγουδάκια* (χ.χ), *Το σπίτι μας και ο γύρω κόσμος – Πατριδογραφία Α'* (1923), *Η πατρίδα μας και ο άλλος κόσμος – Πατριδογραφία Β'* (1924), *Το αρχοντόπουλο* (1927), *Η καλή μητερούλα* (1928), *Παιδικό θέατρο* (1929), *Οι διακοπές του Κωστάκη* (1929), *Η Ελενίτσα στην εξοχή* (1929), *Οι πρόσκοποι* (1930), *Ιστορίες των ζώων* (1931), *Εκλεκτές Παιδικές Ιστορίες* (χ.χ), 32 *Εικονογραφημένα Διηγήματα και Ποιήματα* (χ.χ), *Μια μικρή ηρωίδα* (1951) τα οποία κυκλοφόρησαν από τους οίκους Δημητράκου, Ζηκάκη, Δημακαράκου και Αλικιώτη. Όμως ολόκληρη σειρά παραμυθιών που είχε γράψει ή διασκεύασε και εκδόθηκε από τον οίκο Δημητράκου κυκλοφόρησε χωρίς όνομα συγγραφέα ή μεταφραστή,¹¹⁸ αλλά και σε συλλογές παραμυθιών που υπογράφονται από εκείνη είναι ασαφή τα όρια μεταξύ πρωτότυπης γραφής ή διασκευής ευρωπαϊκών και λαϊκών παραμυθιών. Όπως και στα αναγνωστικά όπου παρατηρήσαμε εμβόλιμα παραμύθια των αδελφών Γκρίμ ή του Άντερσεν με ίδιους ή παραλλαγμένους τίτλους το ίδιο συμβαίνει και στα ακόλουθα βιβλία με συλλογή παραμυθιών: 32 *Εικονογραφημένα Διηγήματα και ποιήματα* (χ.χ), *Εκλεκτές Παιδικές Ιστορίες* (χ.χ), *Το αρχοντόπουλο* (1927), *Η καλή μητερούλα* (1928) αλλά και στο *Παιδικό Θέατρο* (1929). Αρκετά από τα βιβλία της επαναλαμβάνονται και επανεκδίδονται με παρεμφερείς τίτλους είτε αυτόνομα *Πατριδογραφία Α'-Β'* (1923-1924) από τον οίκο Δημητράκου σε *Πατριδογραφία -*

¹¹⁸ Δικταίος (1993) 283.

Πατριδογνωσία στον οίκο Ζηκάκη (1929), είτε σε συλλογές παραμυθιών λ.χ. *Οι διακοπές του Κωστάκη* το βρίσκουμε ως *Ο Κωστάκης στην εξοχή* στο *Εκλεκτές παιδικές ιστορίες*.

Στο σύνολο της, η συνεισφορά της για τα παιδιά είναι πολύτιμη και είναι χαρακτηριστικό ότι η ίδια επικαλούμενη δικές της εμπειρίες, υποστηρίζει τον παιδαγωγικό ρόλο του θεάτρου ήδη από το 1913.¹¹⁹ Οι σύγχρονες παιδαγωγικές θεωρίες την επιβεβαιώνουν, αφού η θεατρική αγωγή έχει αποδειχτεί ότι συμβάλλει στην καθολική εγρήγορση του πνεύματος και στην ολόπλευρη ανάπτυξη του ατόμου.¹²⁰

5.1 Πατριδογραφία Α' Το σπίτι μας και ο γύρω κόσμος - Πατριδογραφία Β' Η πατρίδα μας και ο άλλος κόσμος.

Η Πατριδογραφία Α' *Το σπίτι μας και ο γύρω κόσμος* και Πατριδογραφία Β' *Η πατρίδα μας και ο άλλος κόσμος* εκδόθηκαν για πρώτη φορά το 1923-1924 από τον εκδοτικό οίκο Δημητράκου. Είναι εκπαιδευτικά βιβλία, με ανθρωπογεωγραφικό και μαθηματικό περιεχόμενο, τα οποία μέσα από διαλόγους μεταξύ παιδιών ή δασκάλου – μαθητών και με ενσωματωμένα τραγούδια, ποιήματα και παροιμίες προσπαθούν να μεταδώσουν ανθρωπογεωγραφικές και μαθηματικές γνώσεις στα παιδιά με πιο βιωματικό και παραστατικό τρόπο αντί να δίνονται «ξερότατα μέσα από συγγράματα».¹²¹

¹¹⁹ Γεωργοπούλου (2011) 17, Καζαντζάκη Γ. (1913) 216.

¹²⁰ Φανουράκη (2010) 11.

¹²¹ Καζαντζάκη (1913) 6.

5.1.1 Διδακτική πρόταση αξιοποίησής τους, δια μέσου της θεατρικής αγωγής.

Τα εγχειρίδια δεν διακρίνονται από δράση ώστε να ενδείκνυνται για θεατρική διασκευή στο σύνολό τους. Όμως, οι ενότητες για τις ηπείρους και τις ανθρώπινες φυλές,¹²² θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν ως εποπτικό υλικό στην εκπαιδευτική διαδικασία για την δημιουργία αυτοσχεδιασμών με θέμα τους ανθρώπους του κόσμου. Μέσα από την θεατρική έκφραση οι μαθητές θα δημιουργήσουν, θα εκφραστούν, θα συνεργαστούν αλλά και θα αναπτύξουν πολυπολιτισμική συνείδηση, αφού θα αναδείξουν τον πλουραλισμό του πλανήτη μας, μέσα από τις ομοιότητες και τις διαφορές που διακρίνουν τα μέρη και τους ανθρώπους που τον απαρτίζουν.

5.2 Παραμύθια – Διηγήματα – Ιστορίες – Ποιήματα (*Το αρχοντόπουλο, Η καλή μητερούλα, Η Ελενίτσα στην εξοχή, Οι διακοπές του Κωστάκη, Ιστορίες των Ζώων, Αλφαβητάριο με τραγουδάκια, Εκλεκτές Παιδικές Ιστορίες, 32 Εικονογραφημένα Διηγήματα και ποιήματα*).

Οι παιδικές ιστορίες, τα διηγήματα και τα παραμύθια της Γ. Καζαντζάκη διακρίνονται από σαφήνεια, με αφήγηση σε «ευθεία γραμμή» και απλούς χαρακτήρες.¹²³ Η θεματολογία τους αντλείται από την φύση, τα ταξίδια, την οικογενειακή ζωή, την καθημερινότητα των παιδιών και τις συνθήκες ζωής των ανθρώπων της βιοπάλης.¹²⁴ Σ' όλα ακολουθείται η ίδια δομή της τελετής,¹²⁵ και εμφανίζονται οι περισσότερες από τις τριανταμία λειτουργίες του Προπ, τις οποίες επιτελούν οι δρώσες δυνάμεις και στις οποίες το μόνο που μεταβάλλεται είναι το

¹²² Καζαντζάκη (1923) 62-63, 74-76, 83-86, Καζαντζάκη (1924) 83-95,

¹²³ Σούλης (2006) 89-90.

¹²⁴ Γεωργοπούλου (2011) 18, Καζαντζάκη (1913) 15-16.

¹²⁵ Ροντάρι (1994) 92.

όνομα και οι ιδιότητές τους, αφού ο Προπ τις είχε επισημάνει στα ρώσικα μαγικά παραμύθια.¹²⁶

5.2.1 Διδακτική πρόταση αξιοποίησής τους, δια μέσου της θεατρικής αγωγής.

Στο σύνολο τους, θα μπορούσαν να προσεγγιστούν μέσα από απλές μορφές της θεατρικής αγωγής, όπως την παραμυθιακή αφήγηση, την δραματοποίηση ή το θεατρικό παιχνίδι. Τα παιδιά εκτός από τα οφέλη που προσφέρει η παιδαγωγική δυναμική της θεατρικής αγωγής, θα ψυχαγωγηθούν, θα αποκτήσουν γνώσεις αφού θα μάθουν για την φύση και τα ζώα αλλά και θα διαμορφώσουν αξιακά πρότυπα και στάσεις ζωής μέσα από τους ήρωες και τις πράξεις τους.

5.3 Παιδικό Θέατρο

Το Παιδικό Θέατρο ή Θέατρον –Διάλογος, μονόλογος (ποιήματα), περιλαμβάνει εννέα έργα (μονόλογους, μονόπρακτα, δίπρακτα) με κοινωνικό περιεχόμενο και διάχυτα ανθρωπιστικά μηνύματα. Η δομή και θεματολογία τους κινείται στο πλαίσιο των αντίστοιχων θεατρικών έργων της ίδιας περιόδου όπως τα συναντάμε στην δραματουργία για παιδιά της Ευφροσύνης Λόντου – Δημητρακοπούλου, της Ιωάννας Μπουκουβάλα και της Αντιγόνης Μεταξά, με στόχο την ηθική διαπαιδαγώγηση του παιδιού δια μέσου της ψυχαγωγίας του,¹²⁷ αφού το παιδί – θεατής θεωρούταν εκείνη την περίοδο παθητικός δέκτης μηνυμάτων, αξιών και προτύπων συμπεριφοράς.¹²⁸

¹²⁶ Προπ (1987) 87-91.

¹²⁷ Βιδάλη (2010) 116-117, Καγγελάρη (1999) 17.

¹²⁸ Δημάκη – Ζώρα (2013) <http://theduarte.org/09092013-%CE%BC%CE%B1%CF%81%CE%AF%CE%B1-%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CE%AC%CE%BA%CE%B7-%CE%B6%CF%8E%CF%81%CE%B1-%CF%84%CE%BF-%CF%83%CF%8D%CE%B3%CF%87%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%BF-%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD/>

Η Γαλάτεια Καζαντζάκη ενσωματώνει στο *Παιδικό Θέατρο* σκηνικές διασκευές γνωστών παραμυθιών, αφού όπως γενικότερα παρατηρούμε στην δραματολογία του Μεσοπολέμου το παραμύθι αποτελεί μια σταθερή θεματική.¹²⁹

Συγκεκριμένα στο *Παιδικό Θέατρο* περιλαμβάνει θεατρικές διασκευές από των γνωστών παραμυθιών *Η Σταχτοπούτα* και *Η Κοκκινোসκουφίτσα*, το οποίο συναντάμε και στο έργο της Αντιγόνης Μεταξά η οποία και εκείνη διασκευάζει σκηνικά τα γνωστά παραμύθια *Ο Κοντορεβυθούλης* και *Η πεντάμορφη και οι επτά νάνοι*.¹³⁰

Επίσης παρατηρούμε ότι το μονόπρακτο *Η άκαρδη Ελενίτσα*,¹³¹ έχει την ίδια θεματική και παρεμφερή πρόσωπα με το μονόπρακτο *Ο τυχερός κούκλος*,¹³² της Α. Μεταξά αφού αμφότερα πραγματεύονται το παράπονο των παιχνιδιών για την κακομεταχείρισή τους από τα πλουσιόπαιδα.

Ο τόμος *Παιδικό Θέατρο* αποτελείται εννέα δράματα, πέντε τραγούδια και δυο παραμύθια.¹³³ *Η άκαρδη Ελενίτσα*, είναι ένα μονόπρακτο που παρουσιάζει το παράπονο των παιχνιδιών όταν το παιδί δεν ασχολείται πια μαζί τους, *Οι απορίες της Μαρίκας*, είναι μια μονόπρακτη κωμωδία που αναφέρεται στα κατά συνθήκη ψεύδη και στο πρότυπο συμπεριφοράς των μεγάλων. *Το μυστικό της Νίτσας*, είναι ένα δίπρακτο δράμα που αναδεικνύει το μεγαλείο της προσφοράς στους οικονομικά αδύναμους. *Το ραδιόφωνο*, είναι ένας αστείος μονόλογος, ο οποίος παρουσιάζει την σχέση του παιδιού με την τεχνολογία. *Το όνειρο της Λούλας*, είναι ένα μονόπρακτο ονειρόδραμα που φανερώνει την αναγκαιότητα της επαφής των παιδιών με την φύση. *Η Κοκκινোসκουφίτσα* και η *Σταχτοπούτα*, είναι θεατρικές διασκευές των ομώνυμων

¹²⁹ Λαδογιάννη (1998) 88.

¹³⁰ Μεταξά (1982) 11-40, 41-83.

¹³¹ Καζαντζάκη (1929) 3.

¹³² Μεταξά (1982) 84.

¹³³ Γεωργοπούλου (2011) 148, Λαδογιάννη (1998) 88.

παραμυθιών, ενώ οι δραματικοί μονόλογοι *Φ. Αζώρ* και *Τα μυστικά της θείας Μαργαρίτας*, πραγματεύονται την θλίψη των παιδιών για την απώλεια ενός ζώου για οικονομικούς λόγους και ενός συγγενή λόγω θανάτου αντίστοιχα.

5.3.1 Διδακτικές προτάσεις αξιοποίησής τους, δια μέσου της θεατρικής αγωγής.

Τα περισσότερα από τα θεατρικά κείμενα με εξαίρεση το *Φ. Αζώρ* λόγω αναχρονιστικού περιεχομένου και *Τα μυστικά της θείας Μαργαρίτας* λόγω θλιβερού περιεχομένου, θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν στην εκπαιδευτική διαδικασία, αφού είναι δραματουργικά άρτια και εμπεριέχουν χρήσιμα διαχρονικά παιδαγωγικά μηνύματα. Οπότε θα μπορούσαν να παρουσιαστούν ως σκετς είτε στο πλαίσιο πολιτιστικής εκδήλωσης είτε στην εκπαιδευτική διαδικασία για τέρψη, έκφραση και δημιουργικότητα των μαθητών. Ιδιαίτερα, η *Σταχτοπούτα* και η *Κοκκινοσκουφίτσα*, θα μπορούσαν να αποτελέσουν αφορμή για δημιουργική σκέψη στο πως διαχρονικά ένα παραμύθι διασκευάζεται, επεξεργάζεται και εμπλουτίζεται, οπότε και οι μαθητές σε ένα εργαστήριο γραφής να προχωρήσουν στις δικές τους διασκευές σε γνωστά παραμύθια. Τέλος, η *άκαρδη Ελενίτσα*, στο οποίο οι ήρωες του είναι άνθρωποι και παιχνίδια, θα μπορούσε να προσεγγιστεί εκτός από σκετς και μέσω της τέχνης του κουκλοθέατρου, για το οποίο οι μαθητές θα μπορούσαν να κατασκευάσουν οι ίδιοι με την βοήθεια του εμψυχωτή ή του δασκάλου εικαστικών τις δικές τους κούκλες.

5.4 Οι πρόσκοποι

Το βιβλίο – εγχειρίδιο, γράφτηκε το 1930 με σκοπό, όπως αναφέρει και η συγγραφέας στον πρόλογο του, την προαγωγή των προσκοπικών οργανώσεων.¹³⁴ Περιγράφεται η ζωή των προσκόπων στην φύση και η συνεισφορά τους στην προστασία και ανάπτυξη της κοινωνίας που ζουν. Η ομάδα των προσκόπων διακρίνεται μεν από οργάνωση και πειθαρχία, με κύριο νόμο το καθήκον,¹³⁵ αλλά όλοι διακατέχονται από ζωντάνια και χαρά αφού ζουν μες στην φύση είναι εργατικοί, υπεύθυνοι και γενναίοι.

5.4.1 Διδακτική πρόταση αξιοποίησής του, δια μέσου της θεατρικής αγωγής.

Θεματική Ενότητα: Εθελοντισμός – Οι πρόσκοποι

Μάθημα: Γλώσσα, Ευέλικτη Ζώνη, Θεατρική Αγωγή

Τάξη: Δ' - Ε' – Στ' τάξη Δημοτικού

Στόχευση: Οι μαθητές να μπορούν να συσχετίζουν το διδακτέο με την καθημερινή ζωή, ν' αναπτύσσουν δημιουργική σκέψη, να ενεργοποιούν την φαντασία τους, να συνεργάζονται, ν' αναπτύξουν κοινωνική συνείδηση μέσα από την ευαισθητοποίηση για τον εθελοντισμό και την προστασία του περιβάλλοντος.

Χώρος: Σχολική Αίθουσα

Υλικά: *Οι πρόσκοποι*, cd player, ήχοι φύσης (αεράκι, ορμητικά νερά), μπλε και πράσινα πανιά, κόλλες A4, μαρκαδόροι.

Προτεινόμενος χρόνος: 1-2 διδακτικές ώρες.

Α' ΦΑΣΗ: Απελευθέρωση - Ενεργοποίηση μαθητών μέσα από διάφορα παιχνίδια και ασκήσεις, συγκρότηση σε ομάδες.

¹³⁴ Καζαντζάκη (1930) 5.

¹³⁵ Καζαντζάκη (1930) 6.

Β' ΦΑΣΗ: Αναπαραγωγή. Ο εμπνευστής ενημερώνει τις ομάδες ότι για τις ανάγκες του παιχνιδιού θα είναι πρόσκοποι. Συζητά με τους μαθητές τι ξέρουν για τους πρόσκοπους και τους ενημερώνει ότι οι πρόσκοποι ζουν ομαδικά σε σκηνές στο βουνό, πάνω από ένα χωριό όπου υπάρχει ένα ποτάμι. Οι μαθητές αυτοσχεδιάζουν ελεύθερα στο πως φαντάζονται ότι ζουν οι πρόσκοποι. Ακούγεται ο ήχος από τα ορμητικά νερά. Ο εμπνευστής διαβάζει το απόσπασμα «Πλημμύρησε το ποτάμι. Το νερό έσπασε τον φράχτη! Το χωριό όλο κινδυνεύει»,¹³⁶ και μέσα από την υποθετική κατάσταση παροτρύνει τα παιδιά να αυτοσχεδιάσουν στο τι πιστεύουν ότι θα πρέπει να πράξουν προκειμένου να σώσουν το χωριό.

Γ' ΦΑΣΗ: Σκηνική αναπαράσταση. Τα παιδιά αναπαριστούν σκηνικά σε θεατρικά δρώμενα τις συνθέσεις που δημιούργησαν.

Δ' ΦΑΣΗ: Ανατροφοδότηση – Αξιολόγηση. Οι μαθητές συζητούν για το θέμα, τις λύσεις που επέλεξαν καθώς και για ζητήματα που τους απασχόλησαν.

Δραστηριότητες επέκτασης: Εργαστήρι δημιουργικής γραφής για την καταγραφή των λύσεων που πρότειναν καθώς και δημιουργία εικαστικών έργων. Συζήτηση για άλλες μορφές εθελοντισμού που γνωρίζουν.

5.5 *Μια μικρή ηρωίδα*

Στο ιστορικό μυθιστόρημα *Μια μικρή ηρωίδα*, η συγγραφέας αντλεί την θεματολογία της από την κρητική επανάσταση, περιγράφει την θέληση και το θάρρος μιας γενναίας νεαρής κρητικοπούλας, η οποία συμβάλλει στον αγώνα ενάντια των Τούρκων για την απελευθέρωση του νησιού και θυσιάζεται για την λευτεριά. Μέσα

¹³⁶ Καζαντζάκη (1930) 26-27.

από την ιστορία της δωδεκάχρονης Λενιώς, παρουσιάζεται ο αγώνας των Κρητικών για απελευθέρωση μέχρι και το ιστορικό Ολοκαύτωμα της Ιεράς Μονής Αρκαδίου, μέσα στην οποία υπήρχαν αγωνιστές και είχαν βρει καταφύγιο γυναικόπαιδα, στις 8 Νοεμβρίου 1866, προκειμένου να μην παραδοθούν στους Τούρκους.

5.5.1 Διδακτική πρόταση αξιοποίησής του, δια μέσου της θεατρικής αγωγής.

Θεματική Ενότητα: Κρητική Επανάσταση

Μάθημα: Γλώσσα, Ιστορία, Θεατρική Αγωγή

Τάξη: Δ' – Στ' τάξη Δημοτικού

Στόχευση: Οι μαθητές να μπορούν να συσχετίζουν το διδακτέο με την καθημερινή ζωή, ν' αναπτύσσουν δημιουργική σκέψη, να μάθουν την τοπική ιστορία, να έρθουν σε επαφή με την μουσική παράδοση, να ενεργοποιούν την φαντασία τους, να εκφράζονται, να συνεργάζονται, να δημιουργούν.

Χώρος: Σχολική Αίθουσα

Υλικά: *Η μικρή ηρωίδα*, ντοκιμαντέρ και ταινία με τα γεγονότα του Αρκαδίου,¹³⁷ κρητικό τραγούδι του Κώστα Μουντάκη «*Το ολοκαύτωμα του Αρκαδίου*»,¹³⁸ απόσπασμα ειδήσεων για μια νέα πακιστανή μικρή ηρωίδα,¹³⁹ παλαιά ρούχα και αντικείμενα.

Προτεινόμενος χρόνος: 1 - 4 διδακτικές ώρες

1^η Δραστηριότητα: Απελευθέρωση – Ενεργοποίηση μαθητών μέσα από διάφορα παιχνίδια και ασκήσεις, συγκρότηση σε ομάδες.

¹³⁷

https://www.youtube.com/watch?v=wxYpzeutemE&list=PLFbbV573_bIXPrWKGAUgpZ3osvnmo_SFm,

https://www.youtube.com/watch?v=RmvR6HA6JcA&list=PLFbbV573_bIXPrWKGAUgpZ3osvnmo_SFm&index=2

¹³⁸ https://www.youtube.com/watch?v=ImymanIuwUA&list=PLFbbV573_bIXPrWKGAUgpZ3osvnmo_SFm&index=3

¹³⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=XhgxW0k02go>

2^η Δραστηριότητα: Ακούμε το τραγούδι του Μουντάκη και διαβάζουμε το κεφάλαιο «Το Αρκάδι».¹⁴⁰

3^η Δραστηριότητα: Συζήτηση για το Ολοκαύτωμα του Αρκαδίου.

4^η Δραστηριότητα: Δίνουμε στις ομάδες τα αποσπάσματα «Για την Λευτεριά»,¹⁴¹ και «Η μεγάλη απόφαση».¹⁴²

5^η Δραστηριότητα: Οι ομάδες παρουσιάζουν σκηνικά τα αποσπάσματα.

6^η Δραστηριότητα: Συνδέουμε το Ολοκαύτωμα του Αρκαδίου με την Έξοδο του Μεσολογγίου και άλλες αυτοθυσίες που έγιναν για την Ελευθερία.

7^η Δραστηριότητα: Προβάλλουμε το απόσπασμα για μια σύγχρονη μικρή ηρωίδα και συζητάμε για τα ανθρώπινα δικαιώματα, την ανάγκη της ελευθερίας στο τότε και στο τώρα.

8^η Δραστηριότητα: Συζήτηση – αξιολόγηση - ανατροφοδότηση.

9^η Δραστηριότητα (επέκτασης): Προβολή ταινίας και ντοκιμαντέρ για την Μονή Αρκαδίου και το Ολοκαύτωμα.

¹⁴⁰ Καζαντζάκη (2001) 115-117.

¹⁴¹ Καζαντζάκη (2001) 122.

¹⁴² Καζαντζάκη (2001) 129.

Κεφάλαιο 6: Ο Νίκος Καζαντζάκης και η παιδική λογοτεχνία.

Ο Νίκος Καζαντζάκης γεννήθηκε στο Ηράκλειο Κρήτης το 1883 και έφυγε από την ζωή το 1957 στο Φράιμπουργκ και είναι ο πιο πολυμεταφρασμένος Έλληνας λογοτέχνης σ' όλο τον κόσμο με το έργο του να έχει οικουμενική αξία.¹⁴³

Στο έργο του, ο λόγος και οι περιγραφές του διακρίνονται από ζωντάνια και στην θεματολογία των έργων του η οποία στρέφεται γύρω από την ζωή, την φύση και τον άνθρωπο,¹⁴⁴ θέτονται ηθικά και μεταφυσικά προβλήματα, με ήρωες υπερήφανους, ελεύθερους και αγωνιζόμενους,¹⁴⁵ όπου το καλό συμβαδίζει με το κακό, οι αντιθέσεις συναιρούνται και υπάρχει δέος και ευγνωμοσύνη για τα θαύματα της καθημερινής ζωής.¹⁴⁶

Η εργογραφία του Νίκου Καζαντζάκη είναι εκτενέστατη, αφού εκτός από την παιδική λογοτεχνία, ασχολήθηκε με όλα τα είδη λογοτεχνίας. Συγκεκριμένα, έγραψε την νουβέλα *Οφισ και Κρίνο* (1906), τα μυθιστορήματα *Βίος και Πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά* (1946), *Ο Χριστός ξανασταυρώνεται* (1948), *ο Καπετάν Μιχάλης* (1950), *Ο τελευταίος πειρασμός* (1951), *Ο φτωχούλης του Θεού* (1952), *Αδερφοφάδες* (1954), *Αναφορά στον Γκρέκο* (1961).¹⁴⁷ Έγραψε ποίηση (*Οδύσεια* 1925-1938, *Τερτσίνες* 1932-1937), είκοσι θεατρικά *Ο Πρωτομάστορας* (1907), *Ξημερώνει* (1907), *Τραγωδίες* με θέματα που αναφέρονται στην αρχαιότητα, το Βυζάντιο και άλλα θέματα.¹⁴⁸ Έγραψε φιλοσοφικά δοκίμια με κυριότερη την *Ασκητική* (1927), έκανε πολλές διασκευές και μεταφράσεις βιβλίων, ενώ έγραψε και πολλά ταξιδιωτικά

¹⁴³ Στεφανάκης (2007) 587-647, Αυγέρης (1993) 223-237, Πρεβελάκης (1993) 9-45, Πολίτης (2002) 269-279, <http://www.kazantzakispublications.org/gr/kazantzakis.php>

¹⁴⁴ Στεφανάκης (2007) 11.

¹⁴⁵ Στέφος (2008) 19.

¹⁴⁶ Στεφανάκης (2007) 12, Bien (1983) 60.

¹⁴⁷ Στεφανάκης (2007) 588-647, <http://www.kazantzakispublications.org/gr/kazantzakis.php>, <http://www.kazantzaki.gr/index.php?level=5&lang=el>,

¹⁴⁸ Στέφος (2008) 17, Πετράκου (2008) 109.

κείμενα, στα οποία αποτυπώνονται οι εντυπώσεις του από τα μέρη που επισκέπτεται με την ιδιότητα του δημοσιογράφου των εφημερίδων *Καθημερινή*, *Ακρόπολις* και *Ελεύθερος Λόγος* ή με την ιδιότητα του ανώτερου κρατικού υπαλλήλου αργότερα.¹⁴⁹

Η ενασχόληση του Νίκου Καζαντζάκη με την παιδική λογοτεχνία είναι λιγότερο γνωστή σε σχέση με το πολυσχιδές έργο του σε πεζογραφία, ποίηση, θέατρο, φιλοσοφικά δοκίμια, ταξιδιωτικά κείμενα και μεταφράσεις, όμως είναι εξίσου σημαντική. Το ενδιαφέρον του για την παιδεία είναι έκδηλο μέσα από την ενεργή συμμετοχή του στον Σύλλογο Δημοτικιστών και στον Εκπαιδευτικό Όμιλο, όπως και την παρακολούθηση παιδαγωγικών συνεδρίων στο Βερολίνο. Οραματίστηκε την δημιουργία μιας νέας Παιδαγωγικής, στην οποία δεν θα άλλαζε η μέθοδος αλλά ο σκοπός της και για την οποία ξεκίνησε να γράφει βιβλία, τα οποία όμως ποτέ δεν ολοκλήρωσε.¹⁵⁰ Ο κυριότερος όμως λόγος ενασχόλησής του με την παιδική λογοτεχνία είναι βιοποριστικός, αφού λόγω των συνθηκών της ζωής του εξαρτιόταν από την πένα του για να ζήσει.¹⁵¹ Ενδεχομένως ο ίδιος το θεωρούσε πάρεργο,¹⁵² αφού το 1945 στην υποψηφιότητά του για την Ακαδημία Αθηνών συμπεριέλαβε μόνο το ιστορικό μυθιστόρημά του για παιδιά *Μέγας Αλέξανδρος*, αλλά και διότι το σύνολο του έργου για παιδιά είναι γραμμένο με ψευδώνυμο ή με τα ονόματα των συντρόφων του. Εκτός από τα αναγνωστικά, τα οποία συνέγραψε με την Γαλάτεια Καζαντζάκη, έγραψε μαζί με τον Αθανάσιο Μαρσέλλο το αναγνωσματάριο *Το μεγάλο σχέδιο*, το οποίο χρησιμοποιήθηκε στα ελληνικά σχολεία της Αιγύπτου αλλά δημοσιεύτηκε με τα ονόματα του Αθανάσιου Μαρσέλλου και της Ελένης Σαμίου, όπως επίσης και δύο

¹⁴⁹ Στέφος (2008) 22., Αργυροπούλου (2008) 78-79.

http://www.kazantzaki.gr/index.php?pre_id=1013&id=1013&level=5&pre_level=5&lang=el

¹⁵⁰ Καζαντζάκης (1993) 172, 190, Δικταίος (1993) 298.

¹⁵¹ Bien (2007) 18.

¹⁵² Σπανάκη (2011) 18.

διδασκτικά βιβλία για την Α' και Γ' τάξη του Δημοτικού, τα οποία κατατέθηκαν στο Υπουργείο Παιδείας με το όνομα της Ελένης Σαμίου και εγκρίθηκε το δεύτερο, το οποίο εκδόθηκε από τον Ι.Σιδέρη.¹⁵³ Ο πολυγραφότατος συγγραφέας, έγραψε επίσης βοηθήματα για το Δημοτικό με τον τίτλο *Ιστορίες* για τον εκδοτικό οίκο Δημητράκου,¹⁵⁴ όπως και μετέφρασε ή διασκεύασε περίπου σαράντα παιδικά βιβλία για τους οίκους Δημητράκου και Ελευθερουδάκη.¹⁵⁵ Όμως, η πιο γνωστή και αξιόλογη συνεισφορά του στην παιδική λογοτεχνία είναι τα μυθιστορήματά του ο *Μέγας Αλέξανδρος* και *Στα παλάτια της Κνωσού*, αλλά δεν πρέπει να αγνοήσουμε ότι υπάρχουν και άλλα έργα τα οποία δυστυχώς είναι αδημοσίευτα όπως τα *Δύο αγαπημένα αδελφάκια*.

6.1 Ο *Μέγας Αλέξανδρος*

Το ιστορικό μυθιστόρημα *Μέγας Αλέξανδρος* δημοσιεύτηκε σε συνέχειες τα χρόνια της Μεταξικής δικτατορίας, στο περιοδικό *Νεολαία* από το φύλλο 19 (10/02/40) μέχρι και το φύλλο 52 (28/9/41) με τον τίτλο *Στα χρόνια του Μεγάλου Αλεξάνδρου* υπογεγραμμένο με το ψευδώνυμο Α.Β.Γ. και τυπώθηκε αυτοτελώς με ξυλογραφίες και σχέδια του Α. Τάσσου το 1978.¹⁵⁶ Οι απόψεις για τον χρόνο συγγραφής του δίστανται, αφού ο Παντελής Πρεβελάκης θεωρεί ότι γράφτηκε για βιοπορισμό όπως γράφτηκαν και άλλες βιογραφίες ανώνυμα ή με ψευδώνυμο το 1940,¹⁵⁷ από την άλλη ο Φ. Κακριδής υποστηρίζει ότι γράφτηκε την περίοδο 1914-1922 όπου κυριαρχούσε η Μεγάλη Ιδέα.¹⁵⁸ Δεδομένου ότι Νίκος Καζαντζάκης κινιόταν με θαυμαστή άνεση

¹⁵³ Πετρώνας (1976) 1,14, Βρεττάκος (1980) 191, Πρεβελάκης (1984) 384.

¹⁵⁴ Καζαντζάκης (1993) 20.

¹⁵⁵ Πετρώνας (1976) 14.

¹⁵⁶ Αλεξίου – Στεφανάκης (1977) 20, Νικολουδάκη – Σουρή (2008) 31, Παπαγεωργίου (2009) 21.

¹⁵⁷ Πρεβελάκης (1984) 386-387.

¹⁵⁸ Κακριδής (1998) 121-123.

μέσα σ' αντίθετα ιδεολογικά ρεύματα και ότι υπήρξε εθνικιστής στα νιάτα του αλλά και πριν ακόμα το 1940, προσπάθησε ν' αγαπήσει την χώρα του,¹⁵⁹ θα μπορούσε να είχε γραφτεί και τις δύο περιόδους. Προκειμένου να ξετυλίξει το κουβάρι της ζωής του Μ. Αλέξανδρου, βασίστηκε στα ιστορικά γεγονότα όπως αυτά καταγράφονται στο *Βίος Αλεξάνδρου* του Πλούταρχου και τα *Αλεξάνδρου Ανάβασις* και *Ινδική* του Αρριανού, ενώ για τα ενσωματωμένα μυθολογικά στοιχεία συμβουλευτήκε τη *Μυθολογία της Αρχαίας Ελλάδας*, του Decharme.¹⁶⁰ Το ιστορικό μυθιστόρημα, έχει διαχρονική αξία στην διαπαιδαγώγηση των μαθητών, καθώς τα ιστορικά στοιχεία που εξιστορούνται είναι εξακριβωμένα, αλλά και διότι ξεδιπλώνεται ολόκληρη η εποχή του Μ. Αλεξάνδρου μέσα από την αφήγηση ενός άλλου παιδιού, του Στέφανου, ο οποίος μαζί με την Άλκα είναι προσθήκη του συγγραφέα προκειμένου ο μαθητής να μπορεί να ταυτιστεί και να νιώσει ότι έχει ενεργή συμμετοχή στην πορεία της ζωής του στρατηλάτη.¹⁶¹ Μέσα από την παρουσίαση των προσώπων και των γεγονότων, ο μαθητής διαμορφώνει αντίληψη για τις αρετές και τα ελαττώματα των ανθρώπων, κατανοεί ότι εξίσου σημαντικά με την γενναιότητα και το θάρρος είναι σπουδαία η σοφία, η ευγένεια και η αλήθεια, ενώ έρχεται σε επαφή με τον ελληνικό πολιτισμό και το πολιτισμικό περιβάλλον άλλων λαών.

6.1.1 Περίληψη

Στο ιστορικό μυθιστόρημα *Μέγας Αλέξανδρος*, ακολουθείται η πορεία της ζωής του στρατηλάτη από την εφηβεία, όπου δάμασε τον Βουκεφάλα, μέχρι το τέλος της ζωής του, με την παρουσίαση όλων των βασικών σταθμών της εκστρατείας του σε Μικρά

¹⁵⁹ Bien(2007) 58, Αλεξίου – Στεφανάκης (1977) 46.

¹⁶⁰ Σπανάκη (2011) 245-246, 282.

¹⁶¹ Σταύρου (2014) 11, 15-16.

Ασία, Περσία, Αίγυπτο και Ινδία, φωτίζοντας τον ολόπλευρα ως οραματιστή στρατηλάτη με θεϊκές καταβολές αλλά και ανθρώπινες αδυναμίες και με την παρουσίαση όλων των προσώπων που τον περιβάλλουν, το πολιτισμικό περιβάλλον των λαών, την καθημερινότητα των στρατιωτών και τις στρατηγικές των μαχών.¹⁶²

6.1.2 Διδακτικές προτάσεις αξιοποίησής του, δια μέσου της θεατρικής αγωγής.

Το ιστορικό μυθιστόρημα θα μπορούσε να παρασταθεί αυτοτελώς, αφού δραματοποιηθεί, μέσα από την σύντμηση σκηνών και την αφαιρετική διάσταση του σκηνικού καθώς η εναλλαγή τοπίων θα καθιστούσε αδύνατη την νατουραλιστική προσέγγιση του σε σχολικό περιβάλλον στο οποίο υπάρχει κατά κανόνα έλλειψη υλικοτεχνικών υποδομών. Παράλληλα όμως θα μπορούσε να αποτελέσει εποπτικό μέσο στην Ιστορία της Δ' τάξης δημοτικού, ή αντίστοιχα στην Α' Γυμνασίου, στα οποία δυστυχώς το ιστορικό μυθιστόρημα του Ν. Καζαντζάκη εκλείπει και ιδανικό μέσο για την αξιοποίηση του είναι η θεατρική αγωγή ώστε να προσεγγιστεί διαθεματικά και βιωματικά.

Θεματική Ενότητα: Το έργο του Μεγάλου Αλεξάνδρου.

Μάθημα: Ιστορία, Ευέλικτη Ζώνη, Φιλαναγνωσία, Θεατρική Αγωγή

Τάξη: Δ' Δημοτικού - Α' Γυμνασίου

Στόχευση: Οι μαθητές να γνωρίσουν την προσωπικότητα και το έργο του Μ. Αλέξανδρου, την δημιουργία θρύλων γύρω από το όνομά του, να εκτιμήσουν την

¹⁶² Γκίκα (2014α) <http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22808&subid=2&pubid=63978076>

αξία της εκστρατείας για την διάδοση του ελληνικού πολιτισμού,¹⁶³ να δουλεύουν ομαδικά, να καλλιεργήσουν την αισθητική και δημιουργική έκφραση και να έρθουν σε επαφή με καλλιτεχνικά επιτεύγματα.

Χώρος: Σχολική Αίθουσα

Υλικά: Ιστορικό μυθιστόρημα *Μέγας Αλέξανδρος*, cd player, βίντεο - ντοκιμαντέρ με ζωή Μ. Αλέξανδρου, βίντεο Θεάτρου Σκιών Ε. Σπαθάρη «*Ο Μέγας Αλέξανδρος και το καταραμένο φίδι*»,¹⁶⁴ φωτογραφίες που απεικονίζουν Μ. Αλέξανδρο, σχέδια Α. Τάσσου, χαρτόνια, μαρκαδόροι, παλιά ρούχα.

Προτεινόμενος χρόνος: 2-4 διδακτικές ώρες.

1^η Δραστηριότητα: Απελευθέρωση – Ενεργοποίηση μαθητών μέσα από διάφορα παιχνίδια και ασκήσεις, συγκρότηση σε ομάδες.

2^η Δραστηριότητα: Ιδεοθύελλα/Καταιγισμός ιδεών: Ο εκπαιδευτικός μοιράζει στις ομάδες, χαρτόνια με την λέξη Μ. Αλέξανδρος ή με φωτογραφία που τον απεικονίζει και ζητά από τους μαθητές να γράψουν δίπλα τι τους έρχεται στο μυαλό όταν βλέπουν τον Μ. Αλέξανδρο.

3^η Δραστηριότητα: Ο εκπαιδευτικός μοιράζει στις ομάδες διαφορετικά αποσπάσματα από το ιστορικό μυθιστόρημα *Μέγας Αλέξανδρος*, τα οποία αφηγούνται βασικούς σταθμούς της ζωής του, όπως και αντίστοιχα σχέδια του Α. Τάσσου, όπου υπάρχουν. Το κεφάλαιο 4,¹⁶⁵ όπου περιγράφει πως ο Αλέξανδρος δάμασε τον Βουκεφάλα, το

¹⁶³ <http://ebooks.edu.gr/courses/DSDIM-D103/document/4cfcdf80azsg/4cfcdf80blp7/4e69cbe1t2wu.pdf>

¹⁶⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=xNIUPSrE610>

¹⁶⁵ Καζαντζάκης (2007α)20.

κεφάλαιο 20,¹⁶⁶ όπου μετά τις πρώτες νίκες κατά των Περσών, αναφέρει ποιες είναι οι οδηγίες του Αλέξανδρου για την συμπεριφορά των στρατιωτών στα νέα μέρη που κατακτούν, η οποία θα πρέπει να διαπνέεται από συγκατάβαση και καλοσύνη αλλά και διαρκή επαγρύπνηση καθώς και συμβουλές από τα γράμματα συγγενών των στρατιωτών, τα οποία δίνουν μια πιο ανθρώπινη διάσταση. Το κεφάλαιο 36,¹⁶⁷ όπου περιγράφεται η μάχη στον Γρανικό Ποταμό, η στρατηγική των μαχών, η ανοικοδόμηση ναών, η αποστολή λαφύρων και συντάξεων στην πατρίδα όπως και η συμπεριφορά του στους γηγενείς. Το κεφάλαιο 38,¹⁶⁸ όπου περιγράφεται ο αρχαίος χρησμός για τον Γόρδιο δεσμό, η επίλυση του αλλά και η συνεχής γενναιότητά του Αλέξανδρου ακόμα και όταν ήταν άρρωστος. Το κεφάλαιο 46,¹⁶⁹ που περιλαμβάνει την μάχη στα Γαυγάμηλα αλλά και την πολιτισμένη συμπεριφορά του στους βασιλικούς αιχμάλωτους. Τέλος το κεφάλαιο 73,¹⁷⁰ που παρουσιάζει τις τελευταίες μέρες ζωής του Αλέξανδρου, τον αποχαιρετισμό στον στρατό του, μέχρι και τον θάνατό του στις 13 Ιουνίου.

4^η Δραστηριότητα: Οι μαθητές ανά ομάδες, δραματοποιούν τις σκηνές που τους δόθηκαν, ενώ μπορεί να έχει πραγματοποιηθεί και ένα εργαστήριο δημιουργικής γραφής μετατροπής των αποσπασμάτων που δόθηκαν σε θεατρικό κείμενο, εφόσον υπάρχει άνεση χρόνου.

5^η Δραστηριότητα: Συζήτηση – αξιολόγηση – ανατροφοδότηση για τις παρουσιάσεις των ομάδων, σε ποια σειρά τοποθετούν τα γεγονότα που παρουσιάστηκαν σκηνικά,

¹⁶⁶ Καζαντζάκης (2007α) 90.

¹⁶⁷ Καζαντζάκης (2007α) 161.

¹⁶⁸ Καζαντζάκης (2007α) 171.

¹⁶⁹ Καζαντζάκης (2007α) 212.

¹⁷⁰ Καζαντζάκης (2007α) 327.

ποια εικόνα σχηματίζουν για τον Αλέξανδρο και πώς αισθάνθηκαν, συνεργάστηκαν, βίωσαν.

Δραστηριότητες επέκτασης (α): Να προβληθεί το βίντεο από την παράσταση θεάτρου σκιών του Ε. Σπαθάρη, «*Ο Μέγας Αλέξανδρος και το καταραμένο φίδι*», ώστε να δουν πως ο θρύλος του Μ. Αλέξανδρου επηρέασε όλες τις τέχνες και να έρθουν σε επαφή με τον μαγευτικό κόσμο του Θεάτρου Σκιών.

Δραστηριότητα επέκτασης (β): Να προβληθεί ντοκιμαντέρ με την ζωή του Μ. Αλέξανδρου.

Δραστηριότητα επέκτασης (γ): Το κεφάλαιο 33,¹⁷¹ όπου περιγράφει τις σπονδές στις εννέα μούσες και τις γιορτές προς τιμήν τους που κράτησαν εννέα μέρες θα μπορούσε να είναι μια ενδιαφέρουσα εναλλακτική πρόταση για την δημιουργία Πολυθεάματος σε μια πολιτιστική εκδήλωση του σχολείου.

6.2. Στα παλάτια της Κνωσού

Το μυθιστόρημα *Στα παλάτια της Κνωσού* δημοσιεύτηκε το 1981, αλλά μόνο εικασίες μπορούν να γίνουν για τον χρόνο συγγραφής του, καθώς οι απόψεις των ερευνητών δίστανται. Το μυθιστόρημα εντάσσεται στο ευρύτερο ενδιαφέρον του συγγραφέα για τον μινωικό πολιτισμό και την Κρήτη όπως αυτό αποτυπώθηκε και στα άλλα του έργα. Αναφορά στον Γκρέκο, Ο Καπετάν Μιχάλης, Κούρος, Οδύσεια,¹⁷² όπως επίσης και στην αγάπη του για την επεξεργασία μύθων και θρύλων της αρχαιότητας.¹⁷³ Μέσα από τον μύθο, ο Καζαντζάκης, βρίσκει την απλοϊκή πρωταρχική αλήθεια που είναι

¹⁷¹ Καζαντζάκης (2007) 142-151.

¹⁷² Σπανάκη (2011) 61, Βασιλάκης (2007) 2.

¹⁷³ Καζαντζάκης (1977) 567, Σπανάκη (2011) 60.

απαλλαγμένη από τα στενά πλαίσια της λογικής,¹⁷⁴ οπότε σε συνδυασμό με την αξιοποίηση των μυθολογικών, αρχαιολογικών και ιστορικών πηγών του, μας ξετυλίγει το κουβάρι του μινωικού πολιτισμού και ενσωματώνει στο μυθιστόρημά του τα πρόσωπα και τους μύθους που συνδέονται με το παλάτι της Κνωσού. Η παιδαγωγική αξία του μυθιστορήματος είναι εμφανής, αφού εκτός από την επαφή του παιδιού με τον Μινωικό πολιτισμό και την Μυθολογία, η αφήγηση ζωντανών εικόνων και το ξετύλιγμα της υπόθεσης σε διαδοχικές σκηνές, αφήνει το παιδί να χαρακτηρίσει τα πρόσωπα μέσα από τις πράξεις τους,¹⁷⁵ και καταφέρνει να εμψυχήσει τις αξίες του χρέους, της δημιουργικότητας, της ελευθερίας, της γενναιότητας, της φιλίας και την ανάγκη μετάβασης από τον υλισμό σε μια νέα εσωτερικότητα.¹⁷⁶ Ο Θησέας, ως φορέας όλων αυτών, μας δείχνει ότι όταν ο άνθρωπος ξεπερνά την ελπίδα και υπερνικά τον φόβο τότε η σκέψη και η ελευθερία κατακτάται,¹⁷⁷ αλλά και γίνεται δείκτης μιας νέας παρθένας δύναμης, της Αθηναϊκής κοινωνίας που ανανεώνει μέσα στην Ιστορία το γερασμένο μινωικό βασίλειο.¹⁷⁸

6.2.1 Περίληψη

Το μυθιστόρημα *Στα παλάτια της Κνωσού*, παρουσιάζει το βασίλειο της μινωικής Κρήτης και την αποστολή του Θησέα σ' αυτό προκειμένου ν' απαλλάξει την πατρίδα του, την Αθήνα, από τον φόρο αίματος που της έχει επιβάλλει ο βασιλιάς Μίνωας.¹⁷⁹ Τα γνωστά πρόσωπα της μυθολογίας, Θησέας, Μίνωας, οι κόρες του Φαίδρα και Αριάδνη, ο Μινώταυρος, ο Δαίδαλος και ο Ίκαρος, μαζί με τους ήρωες - παιδιά του

¹⁷⁴ Γραμματάς (1983) 7.

¹⁷⁵ Αυγέρης (1993) 235.

¹⁷⁶ Bien (1983) 57.

¹⁷⁷ Μητσάκης (1999) 14.

¹⁷⁸ Αυγέρης (1993) 229.

¹⁷⁹ Γκίκα (2014β) <http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22802&subid=2&pubid=63980957>

συγγραφέα Χάρη και Κρινώ, και τα δευτερεύοντα πρόσωπα συναντώνται στα *Παλάτια της Κνωσού* και μεταφέρουν τον αναγνώστη σ' ένα μυθιστόρημα το οποίο κάνει δημιουργική ανάγνωση των πηγών για τον προϊστορικό και αρχαίο κόσμο.¹⁸⁰

6.2.2 Διδακτικές προτάσεις αξιοποίησής του, δια μέσου της θεατρικής αγωγής

Το μυθιστόρημα, θα μπορούσε να επιλεγεί και να παρουσιαστεί αυτοτελώς σε πολιτιστική εκδήλωση του σχολείου, μετά από κατάλληλη διασκευή η οποία μπορεί να δημιουργηθεί μέσα από εργαστήριο γραφής των μαθητών ή να ακολουθηθεί η ομώνυμη διασκευή του από τον Γ. Ανεμογιάννη. Όμως, από την στιγμή που η παράσταση δεν είναι αυτοσκοπός, πολλά αποσπάσματα από το μυθιστόρημα θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν στην εκπαιδευτική διαδικασία ως εποπτικό μέσο και να συμβάλλουν μέσω της θεατρικής αγωγής στην ψυχοκινητικότητα, την αφύπνιση του κριτικού πνεύματος και διαπλάτυνση των αισθητικών αναζητήσεων των παιδιών.¹⁸¹

Στο ακόλουθο σχέδιο διδασκαλίας παρουσιάζεται ενδεικτικά μια πρόταση η οποία θα μπορούσε να εφαρμοστεί στην εκπαιδευτική διαδικασία. Όμως και άλλα αποσπάσματα όπως η ιστορία του Δαίδαλου και Ίκαρου, τα ταυροκαθάψια, θα μπορούσαν να προσεγγιστούν μέσω της δραματοποίησης, αλλά και αποσπάσματα διαλόγων μεταξύ Φαίδρας – Αριάδνης, Αριάδνης – Μίνωα, Μίνωα – Θησέα να προσεγγιστούν μέσα από δυναμικά στάτους και κάρτες ρόλων, προκειμένου μέσα από το παιχνίδι ρόλων το παιδί να εκφραστεί δημιουργικά, να καλλιεργήσει την ικανότητα της κριτικής του σκέψης και ν' αναπτύξει ηθικές και πνευματικές αξίες.¹⁸²

¹⁸⁰ Νικολουδάκη - Σουρή (2007) 3

¹⁸¹ Καραμήτρου (2004) 65, Καραμήτρου (2010) 12.

¹⁸² Κοντογιάννη (2012) 68,72.

Θεματική Ενότητα: Ιστορία Γ' Δημοτικού Ενότητα 3.2,¹⁸³ Μύθος Θησέα και Μινώταυρου

Μάθημα: Ιστορία, Θεατρική Αγωγή

Τάξη: Γ' Δημοτικού - Α' Γυμνασίου

Στόχευση: Οι μαθητές να γνωρίσουν την μυθολογία, να κατανοήσουν πως αποτέλεσε πηγή έμπνευσης για την τέχνη, να συμμετέχουν ενεργά, ν' αναπτύσσουν δημιουργική σκέψη, να καλλιεργήσουν την αισθητική αντίληψη, να δημιουργούν και ν' αναπτύξουν επιδεξιότητα συνεργασίας και ομαδικότητας.

Υλικά: Σχολικό Εγχειρίδιο, μυθιστόρημα *Παλάτια της Κνωσού*, cd player, μουσική μυστηρίου, πίνακες Ν. Εγγονόπουλου *Θησέας και Μινώταυρος*,¹⁸⁴ σχέδιο Α.

Τάσσου,¹⁸⁵ απεικονίσεις μάχης Θησέα και Μινώταυρου σε αρχαία αγγεία,¹⁸⁶ σε ψηφιδωτό,¹⁸⁷ σε γλυπτό,¹⁸⁸ κόλλες Α4, μολύβια, μαρκαδόροι, παλαιά ρούχα.

Προτεινόμενος χρόνος: 2 - 4 διδακτικές ώρες

1^η Δραστηριότητα: Απελευθέρωση - Ενεργοποίηση μαθητών μέσα από διάφορα παιχνίδια και ασκήσεις, συγκρότηση σε ομάδες. Ενδεικτικά μπορεί να γίνει το παιχνίδι γλύπτης και άγαλμα, ή «Οδηγώντας τον τυφλό»,¹⁸⁹ το οποίο εκτός από άσκηση εμπιστοσύνης παραπέμπει και στην βοήθεια της Αριάδνης στον Θησέα.

2^η Δραστηριότητα: Δίνονται στις ομάδες φωτογραφίες με απεικονίσεις του θέματος στις

¹⁸³ <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSDIM-C103/88/697,2630/>

¹⁸⁴ http://4.bp.blogspot.com/-4zBnG8i471Q/T55Da2xIDNI/AAAAAAAAALeY/K1inM9w_rl8/s1600/1.jpg,
<http://2.bp.blogspot.com/-sWuOdgRdrqU/UjmMa-ecO3I/AAAAAAAAACW8/0Gr9F1PfQvI/s1600/%CE%98%CE%B7%CF%83%CE%AD%CE%B1%CF%82+%CE%BA%CE%B1%CE%B9+%CE%9C%CE%B9%CE%BD%CF%8E%CF%84%CE%B1%CF%85%CF%81%CE%BF%CF%82+1960.JPG>

¹⁸⁵ Καζαντζάκης (2007β) 176.

¹⁸⁶ http://eleysis69.files.wordpress.com/2012/08/600px-theseus_minotaur_bm_vase_e84.jpg?w=1000&h=

¹⁸⁷ <http://www.greekmyths-greekmythology.com/wp-content/uploads/2009/08/theseus-minotaur.jpg>

¹⁸⁸ <http://images.fineartamerica.com/images-medium-large/theseus-and-minotaur-fabrizio-ruggeri.jpg>

¹⁸⁹ Παπαδόπουλος (2010) 489.

διαφορετικές μορφές τέχνης, τους ζητάμε να περιγράψουν ομοιότητες και διαφορές, να ανακαλέσουν τις γνώσεις τους από τη μυθολογία, να αναπαραστήσουν τις φωτογραφίες και να τις ζωντανέψουν.¹⁹⁰

3^η Δραστηριότητα: Αφήγηση αποσπάσματος από τα *Παλάτια της Κνωσού*, όπου περιγράφει τον Μινώταυρο όχι σαν θηρίο αλλά άρρωστο, να μουγκρίζει με παράπονο και τον Θησέα να τον συμπονά και να τον σκοτώνει μεν αλλά ουσιαστικά να τον λυτρώνει από την παρακμή του.¹⁹¹

4^η Δραστηριότητα: Συζήτηση για την επιρροή της μυθολογίας στην τέχνη και τις διαφορετικές εκφάνσεις του ίδιου θέματος.

5^η Δραστηριότητα: Οι ομάδες αυτοσχεδιάζουν σκηνικά πάνω στο θέμα είτε με αφετηρία τις εικόνες είτε το μυθιστόρημα.

6^η Δραστηριότητα: Συζήτηση - Ανατροφοδότηση – Αξιολόγηση. Συζητάμε με τους μαθητές για τον μύθο και το πώς αυτός παρουσιάστηκε ποικιλότροπα μέσα από τις διαφορετικές μορφές τέχνης καθώς επίσης για το πώς αισθάνθηκαν και συνεργάστηκαν.

Δραστηριότητα επέκτασης: Οι μαθητές κάνουν τις δικές τους εικαστικές δημιουργίες με το ίδιο θέμα.

¹⁹⁰ Wooland (1999) 96-98.

¹⁹¹ Καζαντζάκης (2007β) 331-335.

Επίλογος

Η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή παρουσίασε το έργο του Νίκου και της Γαλάτειας Καζαντζάκη για παιδιά και το προσέγγισε μέσω της θεατρικής αγωγής. Μέσα από την προσέγγιση αυτή, αναδείχτηκε μια νέα διεπιστημονική, διαθεματική πρόταση, που εστίασε στις γνώσεις, δεξιότητες και στάσεις ζωής που αναδύονται από τα κείμενα, δια μέσου της βιωματικής – συνεργατικής – παιγνιώδους μάθησης που διακρίνει την θεατρική αγωγή. Εύχομαι η παρούσα μελέτη, ν' αποτελέσει έναυσμα να αξιοποιηθούν τα κείμενα αυτά στην εκπαιδευτική διαδικασία καθώς έχουν διαχρονική παιδαγωγική αξία, οι εκπαιδευτικοί να χρησιμοποιούν την θεατρική αγωγή, αφού αποτελεί το κατεξοχήν εργαλείο μάθησης, ένα «όχημα αγωγής και εκπαίδευσης»,¹⁹² αλλά και να γίνουν και άλλες μελέτες που θα εστιάζουν στην εφαρμογή της θεατρικής αγωγής.

Θα ήθελα να κλείσω με μια φράση της Γαλάτειας Καζαντζάκη, την οποία θεωρώ ότι πρέπει να έχουμε όλοι οι εκπαιδευτικοί στον νου μας και την ψυχή μας. «Τίποτα το ψεύτικο και τίποτα το αναίσθητο και το πλαστό δεν μπορεί να ανεχτεί η ευαίσθητη καρδιά του παιδιού».¹⁹³

¹⁹² Γραμματάς (2012) 4.

¹⁹³ Καζαντζάκη (1913) 4.

Βιβλιογραφία

Αλεξίου, Ε. 1981. *Για να γίνει μεγάλος*. 3^η εκδ. Αθήνα: Καστανιώτης.

Αλεξίου, Ε. – Στεφανάκης, Γ. 1977. *Για το Νίκο Καζαντζάκη. Είκοσι χρόνια από το θάνατό του*. Αθήνα: Κέδρος.

_____ 2007. *Το βιβλίο της δραματοποίησης*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

_____ 2011. *Κουκλό – θέατρο σκιών*. Αθήνα: Πεδίο.

Αργυρίου, Α. 2007. «Πρόλογος» στο *Άνθρωποι και Υπεράνθρωποι*. Αθήνα: Καστανιώτη.

Αργυροπούλου, Χ. 2008. «Τα έργα *Ταξιδεύοντας* του Νίκου Καζαντζάκη ως μορφωτικό αγαθό και εκπαιδευτικό υλικό» στο *Νίκος Καζαντζάκης και εκπαίδευση, επιμέλεια Χ. Αργυροπούλου*. Αθήνα: Ελληνοεκδοτική.

Αριστοτέλειον Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Μανόλη Τριανταφυλλίδη, 1963. *Άπαντα Μανόλη Τριανταφυλλίδη*, τέταρτος τόμος. Θεσσαλονίκη.

Αυγέρης, Μ. 1993. *Έλληνες Λογοτέχνες*. Αθήνα: Ίκαρος.

Αυδή Α. – Χατζηγεωργίου Μ. 2005. «Η διδασκαλία του Εκπαιδευτικού Δράματος στο Τμήμα Θεάτρου του Α.Π.Θ. Θεωρία και πράξη», στο *Σχολικό Θέατρο – καλλιτεχνική δημιουργία και βιωματική μάθηση*. Αθήνα: Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση.

_____ 2007. *Η τέχνη του δράματος στην εκπαίδευση. 48 προτάσεις για εργαστήρια θεατρικής αγωγής*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Βασιλάκης, Α. 2007. «Ο Μινωίτης Νίκος Καζαντζάκης. Η αναφορά μου στον Νίκο Καζαντζάκη», στα πρακτικά διεθνούς επιστημονικού συνεδρίου «*Ο Νίκος Καζαντζάκης και Μινωικός Πολιτισμός*», Ηράκλειο – Μυρτιά, 28-30/9/2007: Μουσείο Νίκου Καζαντζάκη.

Βιδάλη, Ι. 2010 «Το θέατρο για παιδιά στην Ελλάδα του 20^{ου} αι.» στο *Στη Χώρα του Τωτόρα*, επιμέλεια Θ. Γραμματάς, Αθήνα: Πατάκης.

Βρεττάκος, Ν. 1980. *Νίκος Καζαντζάκης. Η αγωνία και το έργο του*. Αθήνα: Βιβλιοαθηναϊκή.

Γεωργοπούλου, Β. 2011. *Γυναικείες Διαδρομές – Η Γαλάτεια Καζαντζάκη και το Θέατρο*, Αθήνα: Αιγόκερως.

Γκίκα, Ε. 2014^α. «Η Εκστρατεία που άλλαξε την Ιστορία – Μέγας Αλέξανδρος», *Εθνος* 15 Μαρτίου 2014.

(URL:<http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22808&subid=2&pubid=63978076>)

Γκίκα, Ε. 2014β. «Νίκος Καζαντζάκης – Στον φοβερό λαβύρινθο του Μίνωα», *Εθνος*, 21 Μαρτίου 2014.

(URL:<http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22802&subid=2&pubid=63980957>)

Γκόβας, Ν. 2002. *Για ένα νεανικό δημιουργικό θέατρο*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Γληνός, Δ. 1983 *Άπαντα*, τόμος Β. 1910-1914, επιμέλεια Φ. Ηλιού. Αθήνα: Θεμέλιο.

Γουδέλης, Γ. 1993. «Πρόλογος στην δεύτερη έκδοση», στο *Επιστολές προς Γαλάτεια*, 3^η έκδοση, Αθήνα, Δίφρος.

Wooland, B. 1999. *Η διδασκαλία του Δράματος στο δημοτικό σχολείο*, μετάφραση Ε. Κανηρά, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Γραμματάς, Θ. 1982. «Ψευδώνυμα: Πρόσωπο και Προσωπεία του Νίκου Καζαντζάκη» στο ΙΑ' τόμο της *Δωδώνης*. Ιωάννινα.

_____ 1983α. *Η έννοια της ελευθερίας στο έργο του Νίκου Καζαντζάκη*. Αθήνα -Γιάννενα: Δωδώνη.

_____ 1983β. «Η εκφραστική αναζήτηση του Νίκου Καζαντζάκη», στο 7^ο τεύχος των *Φιλολογικών*, Ιωάννινα.

_____ 1999. *Fantasyland. Θέατρο για παιδικό και νεανικό κοινό*. 17^η έκδ. Αθήνα: Τυπωθήτω.

_____ 2001α. *Διδακτική του Θεάτρου*. 98^η εκδ. Αθήνα: Τυπωθήτω.

_____ 2001β. *Νεοελληνικό Θέατρο και κοινωνία. Η σύγκρουση των νέων με το σύστημα στο ελληνικό θέατρο του 20^{ου} αι.*, Αθήνα: Τυπωθήτω.

_____ 2004. *Το θέατρο στο σχολείο. Μέθοδοι διδασκαλίας και εφαρμογής*. Αθήνα: Ατραπός

_____ 2007. *Η σχολική θεατρική παράσταση – Οδηγός για εκπαιδευτικούς*. Αθήνα: Ατραπός.

_____ 2009. *Θέατρο και Παιδεία*. Αθήνα: Αυτοέκδοση.

_____ 2011. «Το θέατρο ως πάμμουσος παιδαγωγία» στο *Θόδωρος Γραμματάς*, 12 Μαΐου.(URL:<http://theodoregrammatas.com/2011/05/12/12-5-2011-%CF%84%CE%BF-%CE%B8%CE%B5%CE%B1%CF%84%CF%81%CE%BF-%CF%89%CF%83-%CF%80%CE%B1%CE%BC%CE%BC%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%BF%CF%83-%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B1%CE%B3%CF%89%CE%B3%CE%B9%CE%B1/>)

_____ 2012. *Το θέατρο ως μορφοπαιδευτικό αγαθό και σύστημα επικοινωνίας στην Εκπαίδευση και στην Κοινωνία*. Λευκωσία: Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου.

Γραμματάς, Θ. – Τζαμαργιάς Π. 2004. *Πολιτιστικές εκδηλώσεις στο σχολείο. Πρωτοβάθμια – Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*. Αθήνα: Ατραπός.

Δέλτα, Π. 1956. *Αλληλογραφία της Π.Σ Δελτα 1906-1940*, επιμέλεια Ξ. Λευκοπαρίδη. Αθήνα: Εστία.

_____ 1993. *Παραμύθι χωρίς όνομα*. Θεσσαλονίκη: Ρηγόπουλου

Δημάκη – Ζώρα Μ. 2013. «Το σύγχρονο ελληνικό θέατρο για ανήλικους θεατές: η μετάβαση από το παιδί – δέκτη στο παιδί – συνδημιουργό» στο *Theduarte.com Πρόγραμμα Θαλής* 9 Σεπτεμβρίου 2013. (URL:[http://theduarte.org/09092013-%CE%BC%CE%B1%CF%81%CE%AF%CE%B1-%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CE%AC%CE%BA%CE%B7-%CE%B6%CF%8E%CF%81%CE%B1-%CF%84%CE%BF-](http://theduarte.org/09092013-%CE%BC%CE%B1%CF%81%CE%AF%CE%B1-%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CE%AC%CE%BA%CE%B7-%CE%B6%CF%8E%CF%81%CE%B1-%CF%84%CE%BF-%)

[%CF%83%CF%8D%CE%B3%CF%87%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%BF-%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD/\)](#)

Δημαράς Α. 1986. *Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε. Τεκμήρια Ιστορίας*. Αθήνα: Ερμής.

Δημαράς, Κ.Θ. 1975. *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, Αθήνα: Ίκαρος.

Δικταίος, Α. 1993. «Σχόλια στις Επιστολές προς τη Γαλάτεια», στο *Επιστολές προς τη Γαλάτεια*. 3^η εκδ. Αθήνα: Δίφρος.

_____ 2012. «Γαλάτεια Καζαντζάκη. Τα γεγονότα και τα ζητήματα» στο *Ridi Pagliaccio*, Αθήνα: Καστανιώτη.

Ελένη, Ε. – Τριανταφυλλοπούλου, Κ. 2003. *Το εκπαιδευτικό θέατρο στο νηπιαγωγείο και στο δημοτικό*. Αθήνα: Πατάκη.

Καγγελάρη Δ. 1999. «Από το «Παιδικό Θέατρο» του '30 στο «Θέατρο για παιδιά» του '70.» στο *Θέατρο για παιδιά – Ένας πρακτικός οδηγός*, επιμέλεια Ξ. Καλογεροπούλου με την συνεργασία της Δ. Καγγελάρη, Αθήνα: Ελληνικό Κέντρο Θεάτρου για το Παιδί και τα Νιάτα.

Καζαντζάκη, Γ. 1913. «Τι διαβάζουν τα παιδιά μας», *Δελτίο του Εκπαιδευτικού Ομίλου*, τχ.3 1913. Αθήνα: Εστία.

_____ 1923α. *Οι τρεις φίλοι*. Αναγνωστικό Β' Δημοτικού. 6^η εκδ. Αθήνα: Δημητράκου.

_____ 1923β. *Πατριδογραφία Α' – Το σπίτι μας και ο γύρω κόσμος*. Αθήνα: Δημητράκου.

_____ 1924. *Πατριδογραφία Β' – Η πατρίδα μας και ο άλλος κόσμος.*

Αθήνα: Δημητράκου.

_____ 1927. *Η μεγάλη Ελλάδα.* Αναγνωστικό Στ' Δημοτικού. 6^η εκδ. Αθήνα:

Δημητράκου.

_____ 1928. «Η εργαζόμενη Ελληνίδα στην σημερινή κοινωνία» στο

Αναγέννηση. Αθήνα

_____ 1929. *Παιδικό Θέατρο.* Αθήνα: Ζηκάκη.

_____ 1930. *Οι πρόσκοποι.* Αθήνα: Δημητράκου.

_____ 1932. *Ο στρατιώτης.* Αναγνωστικό Ε' Δημοτικού. 7^η εκδ. Αθήνα:

Δημητράκου.

_____ 1933. *Ο νέος Γεωργός.* Αναγνωστικό Δ' Δημοτικού. 8^η εκδ. Αθήνα:

Δημητράκου.

_____ 1939. *Τα δύο βασιλόπουλα.* Αναγνωστικό Γ' Δημοτικού. 8^η εκδ.

Αθήνα: Δημητράκου.

_____ 2001. *Μια μικρή ηρωίδα,* 2^η εκδ. Αθήνα: Καστανιώτη.

_____ 2012. *Ridi, Pagliaccio, Γέλα Παλιάτσο,* Αθήνα: Καστανιώτη.

Καζαντζάκη, Ε. 1977. *Ο Ασμβίβαστος,* Αθήνα: Ελένη Καζαντζάκη

Καζαντζάκης, Ν. 1993. *Επιστολές προς Γαλάτεια.* 3^η εκδ. Αθήνα: Δίφρος.

_____ 2007α. *Μέγας Αλέξανδρος,* 9^η εκδ. Αθήνα: Καζαντζάκη.

_____ 2007β. *Στα παλάτια της Κνωσού*. 8^η εκδ. Αθήνα: Καζαντζάκη.

_____ 2013. *Ασκητική*. Αθήνα: Καζαντζάκη - Έθνος.

Κακαράντζα, Ε. 1998. «Προσέγγιση μιας λιγότερο γνωστής πλευράς του Καζαντζάκη ως συγγραφέα βιβλίων για παιδιά μέσα από την ανάγνωση του έργου *Στα παλάτια της Κνωσού*» στο *Αναζητήσεις*, τεύχος 6, Ρέθυμνο: Σύνδεσμος Φιλολόγων Νομού Ρεθύμνου.

Κακριδής, Φ. 1998. «Ο Μέγας Αλέξανδρος του Καζαντζάκη», στο *Πεπραγμένα Επιστημονικού Διημέρου «Νίκος Καζαντζάκης, Σαράντα χρόνια από τον θάνατό του*, επιμέλεια Κ. Μουτζούρης, Χανιά: Δημοτική Πολιτιστική Επιχείρηση Χανίων.

Καλογήρου, Τ. 2008. «Ο Καζαντζάκης και η παιδική λογοτεχνία» στο *Νίκος Καζαντζάκης και εκπαίδευση*, επιμέλεια Χ.Αργυροπούλου. Αθήνα: Ελληνοεκδοτική.

Κανατσούλη, Μ. 2006. *Εισαγωγή στην Κριτική και Θεωρία της Παιδικής Λογοτεχνίας Προσχολικής και Σχολικής Ηλικίας*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

Κατσίκη – Γκίβαλου, Α. 1993. «Εισαγωγή» στο *Παιδική Λογοτεχνία. Θεωρία και Πράξη*. Τόμος Α, επιμέλεια Α. Κατσίκη – Γκίβαλου, Αθήνα: Καστανιώτης.

_____ 2006. *Το θαυμαστό ταξίδι. Μελέτες για την Παιδική Λογοτεχνία*. Αθήνα: Πατάκης.

_____ 2013. «Τύποι του παιδιού ήρωα στην ελληνική λογοτεχνία για παιδιά και για νέους» στο *Theduarte.com – Πρόγραμμα Θαλής* στις 30

Οκτωβρίου 2013. (URL: <http://theduarte.org/30102013-%CE%AC%CE%BD%CF%84%CE%B1->

[%CE%BA%CE%B1%CF%84%CF%83%CE%AF%CE%BA%CE%B7-
%CE%B3%CE%BA%CE%AF%CE%B2%CE%B1%CE%BB%CE%BF%CF%85-
%CF%84%CF%8D%CF%80%CE%BF%CE%B9-%CF%84%CE%BF%CF%85-
%CF%80%CE%B1%CE%B9/\)](#)

Καραμήτρου, Κ. 2004. *Θέατρο: Θεωρία και Πράξη – Θεατρικό Παιχνίδι*, Αθήνα: Παπαζήση.

_____ 2010. *Η καλλιέργεια της Κινησθητικής Νοημοσύνης μέσα από το Θεατρικό Παιχνίδι*. Αθήνα: Παπαζήση.

Καστρινάκη, Α. – Γεργατσούλη, Ε. 2012. *Γαλάτεια Καζαντζάκη, Εργογραφία – Βιβλιογραφία*, Ρέθυμνο: Πανεπιστήμιο Κρήτης
(URL:<http://anemi.lib.uoc.gr/metadata/9/c/a/metadata-1354269133-705627-21135.tkl>)

Κεχαγιόγλου, Ε. 2013. «Επίμετρο» στο *Νέος Γεωργός*, Αθήνα: Βήμα.

Κοντογιάννη, Α. 2012. *Η δραματική τέχνη στην εκπαίδευση*. Αθήνα: Πεδίο.

Κουρετζής, Λ. 2013. «Το θεατρικό παιχνίδι. Διάσταση της αγωγής μέσα από το Θέατρο (Παιδευτική Θεατρική Έκφραση) στο *Εγχειρίδιο σημειώσεων Θεατρικής Παιδείας για εκπαιδευτικούς Α/θμιας και Β/θμιας εκπαίδευσης*, επιμέλεια Θ. Γραμματάς. Αθήνα.

Λαδογιάννη, Γ. 1998. *Το παιδικό Θέατρο στην Ελλάδα – Ιστορία και κείμενα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Μαυροειδή – Παπαδάκη, Σ. 2012. «Γαλάτεια Καζαντζάκη, ο άνθρωπος και το έργο» στο *Ridi Pagliaccio*, Αθήνα: Καστανιώτη.

Μεταξά, Α. 1982. *Το θέατρο του παιδιού*. Τόμος Β'. Αθήνα: Δωρικός.

Μητσάκης, Κ. 1999. *Η Κρητική Ματιά*. Αθήνα: Καρδαμίτσα.

Bien, P. 1983. *Νίκος Καζαντζάκης*, μετάφραση Κ. Αγγελάκη – Ρουκ. Αθήνα: Κέδρος.

_____ 1989. «At the palaces of Knossos. (review).» *Journal of modern Greek Studies* 7 no.2 357-359. The Johns Hopkins University Press

_____ 2007. *Οκτώ κεφάλαια για τον Νίκο Καζαντζάκη*. Αθήνα: Πανεπιστήμιο Κρήτης - Καστανιώτης.

Νικολουδάκη – Σουρή, Ε. 2007. «Το μυθιστόρημα του Νίκου Καζαντζάκη *Στα παλάτια της Κνωσού*: ένα προκλητικό παράδειγμα ανάγνωσης των προγονικών πολιτισμών.» στα πρακτικά διεθνούς επιστημονικού συνεδρίου «*Ο Νίκος Καζαντζάκης και Μινωικός Πολιτισμός*», Ηράκλειο – Μυρτιά, 28-30/9/2007: Μουσείο Νίκου Καζαντζάκη.

_____ 2008. «Ο Εκπαιδευτικός Όμιλος και η συνεργασία Γαλάτειας και Νίκου Καζαντζάκη στην συγγραφή Αναγνωστικών για το Δημοτικό Σχολείο» στο *Νίκος Καζαντζάκης και εκπαίδευση*, επιμέλεια Χ.Αργυροπούλου. Αθήνα: Ελληνοεκδοτική

Παπαγεωργίου, Α. 2009. «Ο Νίκος Καζαντζάκης γράφει βιβλία για παιδιά», *Διαδρομές*, τεύχος 94, σελ. 17-32.

Παπαδάκης, Ν. 2000. «Νίκος Καζαντζάκης και Εκπαιδευτικός Δημοτικισμός. Οι επισκέψιμες όψεις μιας αδιερεύνητης σχέσης» στον συλλογικό τόμο *Μνήμη Παντελή Πρεβελάκη – Νίκου Καζαντζάκη*, επιμέλεια Ν.Ε Παπαδογιαννάκης, Πεπραγμένα των Ημερίδων της 22 Μαρτίου 1996 & 28 Νοεμβρίου 1997. Ρέθυμνο

Παπαδάτος, Γ.Σ. 2009. *Παιδικό βιβλίο και φιλιαναγνωσία. Θεωρητικές αναφορές και προσεγγίσεις – δραστηριότητες*. Αθήνα: Πατάκης.

Παπαδόπουλος, Σ. 2010. *Παιδαγωγική του Θεάτρου*. Αθήνα: Αυτοέκδοση.

_____ 2013 «Θεατρική παιδεία και επιμόρφωση των εκπαιδευτικών. Θεωρία και εφαρμογές» στο *Εγχειρίδιο σημειώσεων Θεατρικής Παιδείας για εκπαιδευτικούς Α/θμιας και Β/θμιας εκπαίδευσης*, επιμέλεια Θ. Γραμματάς. Αθήνα.

Παπακώστας, Γ. 1985. *Ο Φώτης Φωτιάδης και το αδελφάτο της εθνικής γλώσσας. Η αλληλογραφία*. Αθήνα: Ε.Λ.Ι.Α.

Πάτσιου, Β. 1995. «*Η Διάπλασις των παιδων*», 1879-1922. Αθήνα: Καστανιώτης.

Πετράκου, Κ. 2005. *Ο Καζαντζάκης και το Θέατρο*. Αθήνα: Μίλητος.

_____ 2008. «Θεατρικά έργα του Νίκου Καζαντζάκη κατάλληλα για σχολικές παραστάσεις» στο *Νίκος Καζαντζάκης και εκπαίδευση*, επιμέλεια Χ.Αργυροπούλου. Αθήνα: Ελληνοεκδοτική.

Πετράκου, Κ. – Αγαθός, Α. 2008. *Συμβολή στην βιβλιογραφία του Νίκου Καζαντζάκη*, (URL: http://www.kazantzakis-museum.gr/content/images/Vivliographia_PetrakouAgathos.pdf)

Πετρώνδης, Χ. 1976. «Ο Νίκος Καζαντζάκης για την Παιδεία», ανάτυπο από το περιοδικό *Νέα Εποχή*, τεύχη 116-117. Σελ. 1-14. Λευκωσία.

Πολίτης, Λ. 2002 *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, 11^η έκδοση. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.

Πρεβελάκης, Π. 1984. *Τετρακόσια Γράμματα του Νίκου Καζαντζάκη στον Πρεβελάκη*. 2^η εκδ. Αθήνα: Ε. Καζαντζάκη.

_____ 1993. «Καζαντζάκης. Βίος και έργα» στο *Θεώρηση του Νίκου Καζαντζάκη, Είκοσι Χρόνια από τον Θάνατό του*, 3^η έκδοση. Αθήνα: «Τετράδια» Ευθύνης.

Προπ, Β.Γ. 1987. *Μορφολογία του Παραμυθιού*, μετάφραση Α. Παρίση. Αθήνα: Καρδαμίτσα.

Ροντάρι, Τ. 1994. *Η Γραμματική της Φαντασίας*, μετάφραση Μ. Βερτσώνη-Κοκόλη, Λ. Αγγουρίδου-Στρίντζη. Αθήνα: Τεκμήριο.

Σιδέρης, Ι. 1982. «Λίγα λόγια για το Παιδικό Θέατρο» στο *Το θέατρο του παιδιού* της Αντιγόνης Μεταξά, β' τόμος, επιμέλεια Κ. Κροντηρά, Αθήνα: Δωρικός.

Σούλης, Σ. 2006. «Από την δομή των παραμυθιών στην δομή της σκέψης του παιδιού με μέτρια νοητική υστέρηση» στο *Παιδαγωγική – Θεωρία και Πράξη*, τεύχος 1, σελ. 87-103.

Σπανάκη, Μ. 2011. *Ο Καζαντζάκης και η Παιδική Λογοτεχνία*. Αθήνα: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κύπρου – Gutenberg.

Σταύρου Μ. – Σταύρου Ν. 2014. «Εισαγωγή» στο *Μέγας Αλέξανδρος*, Αθήνα: Καζαντζάκη – Έθνος.

Στεφανάκης, Γ. 2007. *Αναφορά στον Καζαντζάκη*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Στέφος, Α. 2008. «Νίκος Καζαντζάκης: Συνοπτική παρουσίαση της ζωής και του έργου του» στο *Νίκος Καζαντζάκης και Εκπαίδευση*, επιμέλεια Χ.Αργυροπούλου. Αθήνα: Ελληνοεκδοτική

Σωτηρίου, Δ. 2012. «Η κληρονομιά» στο *Ridi Pagliaccio*, Αθήνα: Καστανιώτη.

Τσιάρας, Α. 2007. «Η εμφάνιση και η εξέλιξη του Εκπαιδευτικού Δράματος στον 20^ο αι.» στο *Το θέατρο στην εκπαίδευση, Θεωρία και πράξη. Επιστημονικές Ημερίδες Ακαδημαϊκού έτους 2005-2006*. Αθήνα: Παπαζήση.

Τσιλιμένη, Τ. 2004. « Το σύγχρονο παιδικό και εφηβικό μυθιστόρημα. Συνοπτική παρουσίαση» στο *Το σύγχρονο ελληνικό παιδικό – νεανικό μυθιστόρημα*, επιμέλεια Τ. Τσιλιμένη, Αθήνα: Σύγχρονοι Ορίζοντες.

Φανουράκη, Κ. 2007. «Διδάσκοντας τον Καζαντζάκη στην Κρήτη, μια διαθεματική και διακειμενική διδακτική προσέγγιση», στα πρακτικά διεθνούς επιστημονικού συνεδρίου «*Ο Νίκος Καζαντζάκης και Μινωικός Πολιτισμός*», Ηράκλειο – Μυρτιά, 28-30/9/2007: Μουσείο Νίκου Καζαντζάκη

_____ 2010 *Η διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων στην Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση μέσω της θεατρικής αγωγής*. Διδακτορική Διατριβή. Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών.

Φραγκιαδάκη, Μ. 2009. «Προλεγόμενα» στο *Νίκος Καζαντζάκης – Ανθολόγιο*, επιμέλεια Μ. Φραγκιαδάκη. Ηράκλειο: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ηρακλείου – Ένωση Φιλολόγων Ν. Ηρακλείου.

Χρυσafίδης, Κ. 1994. *Βιωματική – Επικοινωνιακή διδασκαλία, Η εισαγωγή της μεθόδου στο σχολείο*. Αθήνα: Gutenberg. Βιβλίο Ιστορίας Γ' Δημοτικού

Διαδικτυακοί ιστότοποι

Απεικόνιση μονομαχίας Θησέα – Μινώταυρου σε αρχαία ελληνικά αγγεία

http://eleysis69.files.wordpress.com/2012/08/505px-theseus_minotauros_louvre_ca2254.jpg?w=700&h=

http://eleysis69.files.wordpress.com/2012/08/600px-theseus_minotaur_bm_vase_e84.jpg?w=1000&h=

Βιβλίο Ιστορίας Γ' Δημοτικού

<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSDIM-C103/88/697,2630/>

Βιβλίο δασκάλου Ιστορίας Δ' Δημοτικού

<http://ebooks.edu.gr/courses/DSDIM-D103/document/4cfcdf80azsg/4cfcdf80blp7/4e69cbe1t2wu.pdf>

Γλυπτό F. Ruggeri: *Θησέας και Μινώταυρος*

<http://images.fineartamerica.com/images-medium-large/theseus-and-minotaur-fabrizio-ruggeri.jpg>

Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών Θεάτρου:

http://www.pi-schools.gr/download/programs/depps/7deppsaps_Theatrou.pdf

Εθνικό Κέντρο Βιβλίου

<http://www.ekebi.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=NODE&cnode=461&t=195>

Εκδόσεις Καζαντζάκη

<http://www.kazantzakispublications.org/gr/kazantzakis.php>

Επιμόρφωση των Εκπαιδευτικών Αισθητικής Αγωγής στα δημοτικά σχολεία με
Ενιαίο Αναμορφωμένο Πρόγραμμα

http://www.oepek.gr/pdfs/Aisthitiki_agogi_ekpaideytikoi2.pdf

Θεατρική Αγωγή – Εκπαιδευτικό Υλικό – Διδακτικές Προτάσεις

http://www.schools.ac.cy/klimakio/Themata/theatriki_agogi/ekpaideftiko_didaktikes_protaseis.html

http://www.schools.ac.cy/klimakio/Themata/theatriki_agogi/ekpaideftiko_yliko/thematikes_enotites/chromata/chromata_g_e.pdf

Θεατρική Αγωγή - Πρόγραμμα Σπουδών Κυπριακής Δημοκρατίας:

http://nap.pi.ac.cy/files/theatriki_agogi/theatr_ag_nap/TheatrikiAgogi_ProgrammaSpondon_dim.pdf

Κρητικό Τραγούδι από τον Κώστα Μουντάκη. «*Το ολοκαύτωμα του Αρκαδίου*»

https://www.youtube.com/watch?v=ImymanIuwUA&list=PLFbbV573_bIXPrWKGAUgpZ3osvnmo_SFm&index=3

Μουσείο Νίκου Καζαντζάκη

<http://www.kazantzaki.gr/index.php?level=0&id=623&lang=el>

Ντοκιμαντέρ για την Μονή Αρκαδίου

https://www.youtube.com/watch?v=RmvR6HA6JcA&list=PLFbbV573_bIXPrWKGAUgpZ3osvnmo_SFm&index=2

Παράσταση Θεάτρου Σκιών Ε. Σπαθάρη: «Ο Μέγας Αλέξανδρος και το καταραμένο φίδι.»

<https://www.youtube.com/watch?v=xNIUPSrE610>

Πίνακες Ν. Εγγονόπουλου *Θησέας και Μινώταυρος*

[http://4.bp.blogspot.com/-](http://4.bp.blogspot.com/-4zBnG8i471Q/T55Da2xIDNI/AAAAAAAAALeY/K1inM9w_rl8/s1600/1.jpg)

[4zBnG8i471Q/T55Da2xIDNI/AAAAAAAAALeY/K1inM9w_rl8/s1600/1.jpg](http://4.bp.blogspot.com/-4zBnG8i471Q/T55Da2xIDNI/AAAAAAAAALeY/K1inM9w_rl8/s1600/1.jpg)

[http://2.bp.blogspot.com/-sWuOdgRdrqU/UjmMa-](http://2.bp.blogspot.com/-sWuOdgRdrqU/UjmMa-ecO3I/AAAAAAAAACW8/0Gr9F1PfQvI/s1600/%CE%98%CE%B7%CF%83%CE%AD%CE%B1%CF%82+%CE%BA%CE%B1%CE%B9+%CE%9C%CE%B9%CE%BD%CF%8E%CF%84%CE%B1%CF%85%CF%81%CE%BF%CF%82+1960.JPG)

[ecO3I/AAAAAAAAACW8/0Gr9F1PfQvI/s1600/%CE%98%CE%B7%CF%83%CE%](http://2.bp.blogspot.com/-sWuOdgRdrqU/UjmMa-ecO3I/AAAAAAAAACW8/0Gr9F1PfQvI/s1600/%CE%98%CE%B7%CF%83%CE%AD%CE%B1%CF%82+%CE%BA%CE%B1%CE%B9+%CE%9C%CE%B9%CE%BD%CF%8E%CF%84%CE%B1%CF%85%CF%81%CE%BF%CF%82+1960.JPG)

[AD%CE%B1%CF%82+%CE%BA%CE%B1%CE%B9+%CE%9C%CE%B9%CE%](http://2.bp.blogspot.com/-sWuOdgRdrqU/UjmMa-ecO3I/AAAAAAAAACW8/0Gr9F1PfQvI/s1600/%CE%98%CE%B7%CF%83%CE%AD%CE%B1%CF%82+%CE%BA%CE%B1%CE%B9+%CE%9C%CE%B9%CE%BD%CF%8E%CF%84%CE%B1%CF%85%CF%81%CE%BF%CF%82+1960.JPG)

[BD%CF%8E%CF%84%CE%B1%CF%85%CF%81%CE%BF%CF%82+1960.JPG](http://2.bp.blogspot.com/-sWuOdgRdrqU/UjmMa-ecO3I/AAAAAAAAACW8/0Gr9F1PfQvI/s1600/%CE%98%CE%B7%CF%83%CE%AD%CE%B1%CF%82+%CE%BA%CE%B1%CE%B9+%CE%9C%CE%B9%CE%BD%CF%8E%CF%84%CE%B1%CF%85%CF%81%CE%BF%CF%82+1960.JPG)

Ταινία για το Ολοκαύτωμα του Αρκαδίου

https://www.youtube.com/watch?v=wxYpzeutemE&list=PLFbbV573_bIXPrWKGAUgpZ3osvnmo_SFm

Ψηφιδωτό *Θησέας και Μινώταυρος*.

<http://www.greekmyths-greekmythology.com/wp-content/uploads/2009/08/theseus-minotaur.jpg>